

Božena

KREATIVNÍ PRODUCENT MIČHAL REITLER:

BOŽENA JE PŘÍBĚHEM EMANCIPACE ČLOVĚKA, MUŽE, ŽENY, RODINY, SPOLEČNOSTI

Jak se v České televizi zrodila myšlenka natočit život Boženy Němcové a jak se tvořil tvůrčí tým?

Když jsem v roce 2012 tvořil uchazečský projekt na pozici kreativního producenta v ČT, uvedl jsem mj. jako příklad mého pojetí veřejné služby spočívajícího v metodě vzdělávat a bavit, že veřejný obraz Boženy Němcové je ideální látka pro popularizaci osobnosti s nejširší diváckým dopadem a potenciálem. Potenciál spočívá ve fixní představě mnohých, že je Božena především povinná četba, postava z mramoru, eventuelně milá, vlídná holčička, jak byla vyobrazena v legendárním filmu Babička paní Libuší Šafránkovou.

Když si později můj projekt přečetla Hana Włodarczyková, vzala mě za slovo a vybidla mě, abychom se do filmového zpracování pustili. To byl rok 2013.

Co zásadního tedy o té postavě z mramoru nevíme?

Jednak mnohým lidem splývá Barunka z Babičky s Boženou. Mnozí si myslí, že je to táž postava, že Dětství Boženy bylo jako to popsané v Babičce. Harmonické, vlídné, poetické. Že malá Barbora bylo vlídné, poslušné děvče.

Byla to dívka divoká, lidí kolem sebe silně zneklidňující. Svoji přímostí, energií, hovorností, svéhlavostí. Prostě tím, co pro ženy té doby byla zcela nežádoucí výbava, až vada vedoucí k neprovdatelnosti. Když k tomu připočteme, že byla černovláskou se zelenými očima a pronikavou inteligencí, musela nutně motat mužům hlavy a ženy rozdělovat na vášnivé odpůrkyně a ctitelky. A i to, že rozdělovala lidi, jako každá výrazná osobnost – vede to k tomu, jak jsme volili obsazení atd.

Když zmiňujete obsazení. Kdo vybral jako představitelky Boženy Annu Kameníkovou a Aňu Geislerovou? Pro mnohé to jistě bylo překvapení.

Dospěli jsme s Lenkou Wimmerovou k tomu, že hledáme především nezdolnou energii. Ochotu vstát, kolikrát budu povalen. Zároveň jsme hledali dívku, která, ač je jí kolem pětadvaceti let, uvěříme, že už může být matkou čtyřech dětí. No a mě vyloženě potěšilo, že jsou obě Anny modrooké. To je magický detail. Kolik vídáte oslnivých žen, které mají černé vlasy a modré či zelené oči, jak to bylo u Boženy?

Měli jste od počátku jasnou vizi, jak chcete osud Boženy Němcové vyprávět a nebo jste několikrát úplně přeházeli základní stavební kameny vaší minisérie?

Hledali jsme ideální tvar dost složitě a především pro scenáristky bolestně. Nejprve jsme usilovali o televizní minisérii. Později, vzhledem k obrovskému množství zábavných a dramatických detailů z jejího života, jsme vyvíjeli desetidílný seriál, aby se vše ustálilo na čtyřech celovečerních filmech.

Božena je životopisná minisérie, ale zároveň je to hraná věc. Do jaké míry u tohoto projektu pro Vás byla důležitá skutečnost, tedy že to, co divák uvidí, se skutečně stalo?

Velice důležitá. Chceme, aby se diváci něco dověděli, aby dostali nové souvislosti ke známým milníkům jejího života. Jak se vůbec dostala holka bez věna z podzámčí čtoucí výhradě německou literaturu k češtině a později mezi hlavní tahouny emancipace češtiny a českého národa? Kde se vzalo křestní jméno Božena? Kdy, jak a především proč začala psát? Za jakých okolností vznikl ten její slavný obraz, co visí ve školách? Co předcházelo napsání Babičky? To všechno bylo ve skutečnosti mnohem štvavnější, než jaký je obraz Boženy mezi lidmi.

Jaký byl a jak se proměnil Váš vztah k Boženě Němcové?

Umím si představit, že ostře rozdělovala lidi. Umím si představit, že ji stále někdo rovnal, někde tlačil. Umím si představit, že měla vášnivé pochopení pro obyčejné lidi z vesnic a samot. A umím si představit, že muselo být pro jejího manžela, vzdělaného a autoritativního Josefa Němce, neskutečně složité žít vedle neřízené oslnivé střely.

Jaká jsou podle Vás hlavní témata minisérie?

Božena je příběhem emancipace. Nejen té ženské, jak by asi všichni očekávali. Tématem je emancipace člověka, muže, ženy, rodiny, společnosti. Právo na svobodu žít po svém, se všemi riziky, která to přináší. V době, kdy počíná vědeckotechnická revoluce, kdy se romantismus mění v realismus.

REŽISÉRKA LENKA WIMMEROVÁ:

PRO MĚ JSOU AŇA S ANIČKOU ZÁHADNĚ PROPOJENÉ Z PODSTATY. PROSTĚ JSEM VĚDĚLA, ŽE ONY DVĚ JSOU JEDNA BOŽENA

Jak jste přistupovala ke studiu dobových gest? Požadovala jste po hercích věrnou stylizaci, nebo jste jim při ztvárnění nechávala volnou ruku?

Abychom podpořili určitou „sešněrovanost“ té doby, určili jsme si úplně základní věci – nenechávat lokty na stolech, nedávat v sedu pokud možno nohy křížem. Celková zdrženlivost v osobním kontaktu. Místo objímání a líbání pouhé pokynutí hlavou. Ono to zní banálně, ale když to uhlídáte u všech postav, vznikne z toho jedna z mnoha vrstev, které vám tu zašlou dobu pomohou zhmotnit. A když Bára/Božena tuto konvenci opakovaně porušuje, je to charakterotvorné.

Není to trochu „vošajstlich“ vést natáčení série, která nějakým způsobem interpretuje historii?

Doba Boženy Němcové byla doba těsně před průmyslovou revolucí. Prakticky nic z té doby už neexistuje. Nebyly sériové výrobky, všechno byla ruční práce, domy v té době byly o dvě, ne-li tři patra nižší, okna vypadala jinak, zpevněné plochy vypadaly jinak a bylo jich podstatně méně, krajina byla úplně jiná...

Na druhou stranu netočili jsme dokument, ale hraný film. Takže co může být „vošajstlich“, je to nekonečné vyvažování autenticity a stylizace.

V čem tkví v takovém případě kouzlo režirování? Měl by být přístup k hercům jiný?

Jdete proti toku času. Zpět, do hlubších vrstev světa. Ve světle té dávné doby spatříte současnost novými očima. Najednou vidíte, co všechno jsme získali a co všechno jsme ztratili.

Pro herce je natáčení dobového filmu náročnější v mnoha ohledech. Nemohou postavu pověsit čistě na sebe a spoléhat jen na nějaký přirozený šarm. Neumožňuje jim to konvence té doby – například jinak se mluvilo – ani kostýmy a masky. Vylézt na strom ve šněrovače a dlouhé sukni se spodnicemi je skoro nemožné. Jít do schodů v dlouhé sukni a mít plné ruce nelze – musíte si sukni držet, jinak se o ni zabijete nebo si ji sešlápnete tak, že nemůžete udělat už ani krok. I když je vedro a točíte scénu na louce, kde praží slunce, chlapi pořád budou nabalení, minimálně v košilích a vestách, ale mnohdy i saku. A to z hřejivých materiálů. Ženy stále budou sešněrované, mít spodnice a rukavičky a kloboučky. Potíte se, nemůžete dýchat, a ještě máte nějak přesvědčivě hrát. Zkuste se rozběhnout, když máte na hlavě čáku velikosti kýblu, u pasu šavli a přes rameno pušku s bajonetem... Takže hodně řešíte různá čistě fyzická omezení. A pak omezení prostorová. Zařídit dobově exteriér v 360° v současné době prakticky nelze, takže záběrujete – když to dobře dopadne – do 180° nebo ještě menší výseče. Mnohdy se musíte obejít bez protipohledů nebo je vytváříte falešně. Takže i režisér je v tomto ohledu mnohdy „sešněrovaný“.

Na co jste se během příprav na režii této série zaměřila?

Na herecké obsazení. V naší minisérii je bezmála sto postav. Casting jsme dělali opravdu dlouho a bylo to o nervy. S obsazením jsem velice spokojená, v mnoha ohledech se mi splnil režijní sen. Hodně času zabralo i objížďení republiky a hledání vhodných míst pro natáčení. Objeli jsme všechna skutečná místa, kde Božena žila – tedy ta, která byla ve scénáři. Ve skutečnosti kočovali s Josefem mnohem víc, než naše minisérie zachycuje. Jen v Praze měli cca dvanáct adres. Když ta místa poctivě obhlédnete, leccos vám z toho vyplyne. Je to nesmírně inspirativní.

Jaké pokyny jste dala Aně Geislerové a Anně Kameníkové, aby bylo věrohodné, že hrají jednu postavu?

Uvažovaly jsme o nějakém společném gestu, ale působilo to pitomě, jako taková otravná manýra. Tak se Aňa jenom učila chodit podobně jako Anička. Anička Kameníková je navíc levačka, takže se musela naučit psát pravačkou.

Navíc kdybyste si dal vedle sebe fotky těch dvou, když byly obě malé, tak byste je od sebe nepoznal, vypadají úplně stejně. Pro mě jsou Aňa s Aničkou tak nějak záhadně propojené z podstaty. Když jsem si je na castingu vyfotila pohromadě na jedné fotce, prostě jsem věděla, že ony dvě jsou jedna Božena. Zrovna tak, když napochodoval na casting Jan Hájek. Josef. On a nikdo jiný. Vykašlala jsem se na známé vnější rysy Boženy i Josefa a šla ryze po energii, kterou dotyční nesou.

Existuje v nějakém z děl Boženy Němcové klíč k pochopení jí jako osobnosti?

To je spíš otázka na nějakého „boženologa“, což já rozhodně nejsem. Mně nejvíc pomohlo objezdit všechna ta místa, kde se Božena pohybovala a žila. Dotýkat se věcí, kterých se dotýkala ona. Začali jsme v Ratibořicích, a když vidíte, kde tam Panklovi žili, zapomenete rázem na nějakou idealizaci à la Bělídlo

z Babičky. Vlhký dvoupokojový byt v přízemí domu na hospodářském dvoře Ratibořického zámku. Šero, tíseň, plíseň a přitom lesk zámku na dohled, kde svobodomyšlná, konvencí prostá kněžna Zaháňská v županu a natáčkách vítá Metternicha... Červený Kostelec, Josefov, Litomyšl – všechna ta místa na vás hovoří, něco vám sdělují, inspirují, musíte naslouchat. Z knih jsem nejvíc využila Kubku, Novotného – Božena Němcová, dále čtyřdílnou sebranou korespondenci Boženy Němcové a pak studii Václava Černého Knížka o Babičce, což je asi nejlepší kniha, která se věnuje odlišení literární fikce od biografické skutečnosti. Hodně lidí si totiž zaměňuje Babičku s Boženinou biografií. I mně pořád říkali kamarádi: „Jo, ty točíš tu Babičku...“ A já dokola vysvětlovala, že točím „Boženu“ a že to rozhodně není totéž.

Jaký jste k Boženě Němcové měla vztah jako studentka? Četla jste ji ráda?

Boženu a celé obrození v mém případě charakterizoval spíš nevztah, což se natáčením Boženy podstatně změnilo. Trávíte-li s postavami tolik času, ani to jinak dopadnout nemůže. Občas si s ní v duchu povídám!

V čem podle Vás tkví i dnes její literární hodnota? Co si od ní současní spisovatelé podle Vás mnohou vzít?

Vůbec se necítím povoláná na tuto otázku odpovídat, ta se hodí spíš pro literárního vědce. Já osobně obdivuji její vnitřní sílu, vytrvalost a schopnost tvořit v hrozných podmínkách.

Série akcentuje hned několik témat. Které vnímáte jako hlavní?

Mizérie soužití neslučitelných povah.

Nevnímáte jako chybu, že tak feministicky zabarvené téma jako Boženu Němcovou zpracovával tvůrčí tým žen? Nebojovaly jste někdy se ztrátou nadhledu?

Nadhled může ztratit každý autor, žena i muž, nesouvisí s pohlavím, ale s vnímáním světa, vzděláním, životní zkušeností a empatií. Navíc nadhled je jen jeden z možných úhlů pohledu. Oproti nadhledu je pohled zblízka dění blíže, vidíte věci, které z výšky nespatříte.

Jak vnímáte osobnost Josefa Němce? Neměli se podle Vás nikdy poznat, nebo jejich manželství přineslo něco dobrého?

Tohle je otázka, která povede pouze ke spekulativním odpovědím. A navíc jak odlišit v jejich případě dobré a zlé? Kdyby se nepotkali, co by s Barborou Panklovou bylo? Zemřela by jako stará panna ve službě Zaháňských? Kam by ji, neukotvenou, zavedla její nepoddajná povaha? Vzala by si někoho jiného? Koho? A jakým způsobem by ji ten onen ovlivňoval? Josef s Boženou spolu šťastni nebyli. Ale kdyby Josef nepředstavil své ženě okruh vlastenců, byla by Božena vůbec? A co kdyby si Bára Panklová vzala nějakého Němce nebo Rakušana a psala německy namísto česky, nebyla by z ní potom světová autorka? Opřeme-li se o fakta: Josef mladou Barboru Panklovou uvedl do české vlastenecké společnosti a právě díky tomu se zrodila Božena. Jestli mohli jeden bez druhého žít lepší život? Mohu si to představit, ale nic víc než má představa to nebude.

Proč jste se rozhodla zpracovávat zrovna příběh Boženy Němcové?

Vždycky jsem chtěla točit dobový film. Božena nebyla mou volbou, z nějakého důvodu přišla za mnou, já pak musela nakročit k ní. Za toto sblížení jsem velice vděčná.

Co pro Vás bylo nejtěžší?

Tak jako vždycky: dělat kompromisy.

Jak byste popsala tehdejší roli ženy a muže, tehdejší funkci manželství?

Role byly přesně a pevně rozdělené. Muž zaopatřuje, žena slouží.

Jak důležitou roli hrálo u tehdejších rodin vzdělání?

Dívčí školy teprve vznikaly. U žen se stále spíš počítalo s tím, že se provdají, tedy vzdělaná žena mohla být, řekněme, zajímavější manželkou, ale že by se profesně realizovala, to těžko.

Pro muže vzdělání představovalo šanci vymanit se ze stávajícího společenského postavení a samozřejmě si jej nemohl jen tak někdo dovolit.

SCENÁRISTKY HANA WLODARCZYKOVÁ A MARTINA KOMÁRKOVÁ:

BOŽENA OD SVÝCH LÁSEK CHTĚLA VŠECHNO, NEBO NIC, VRHALA SE DO NICH PO HLAVĚ

Proč jste se rozhodly zpracovávat zrovna příběh Boženy Němcové?

HW: Božena Němcová byla otevřená, dychtivá, nezávislá, chtěla od života všechno. Nevešla se do žádné škatulky už před dvěma sty lety a nevešla by se ani dnes. Jako svobodný jedinec by měla problém v každé době. Bořila konvence, protože nechápala, proč je má dodržovat, neboť ji zdržují od podstatného. Věřila, že svůj život máme jen a jen ve svých rukách a srdci. Její odkaz platí dodnes: umíme se nezpronevěřit a zůstat za všech okolností sami sebou? Primárně jsem hledala silný nadčasový ženský příběh. Boženu jsem spíš než jako spisovatelku vnímala jako ženu s dramatickým osudem. Ve svém okolí jsem zjistila, že jsou jí lidé buď fascinovaní, nebo je absolutně nezajímá – čítanková nuda. Čím víc jsem se o ní dozvíдалa, tím víc mě začala oslovovat jako

naprosto současná, moderní žena, plná rozporů, s obrovským dravcem. Individualita s osudem silnějším než všechny interpretace, které se za ty roky nastřádaly (obrozenecká, komunistická, feministická...). Každý pomník, který vznikl, ji oklešťoval a zužoval bohatost její osobnosti. Pochopila jsem, proč mě celou dobu zajímalo to, co z její osobnosti vyzařuje. Zároveň jsem porozuměla i Josefu Němcovi. Dojal mě jeho osud vedle slavné ženy. Musel ji nenávidět, ale zároveň nemohl být bez ní. Protože věděl, že s ní je jeho život bohatší.

MK: Nikdy mě ani nenapadlo zpracovat zrovna příběh Boženy Němcové. Kdybych dostala možnost zabývat se jakýmkoli jiným člověkem, byla bych taky hrozně ráda, protože každý člověk má svůj silný životní příběh. Slavní lidé jsou ale samozřejmě atraktivnější pro veřejnost. A Božena je bezesporu pozoruhodná osobnost – a navíc právě atraktivní. Se spoluscenáristkou Hankou Wlodarczykovou jsme se jednoznačně shodly na tom, že chceme vyprávět o skutečné ženě, o jejím přístupu k životu, o jejím osudu. Proč se stalo, že se po své smrti stala nesmrtelnou. Fakt, že je první českou spisovatelkou, byl pro nás vedlejší, poněvadž se jí stala krom toho, jak velký měla talent, právě proto, jaká byla. Ale to není všechno. Ruku v ruce s Boženou prošel zásadní částí svého života, a tedy i našich filmů, její manžel Josef Němec. Pro mě i Hanku je vlastně stejně důležitý jako ona. Zrovna tak jako Boženu jsme chtěly co nejvíc poznat i jeho, člověka ne slavného, ale rozhodně také pozoruhodného. A samozřejmě vyprávět o vztahu těchto dvou silných osobností.

V čem Vás její doba fascinuje?

HW: Byla to doba obrovských změn, podobně jako dnes, nesmírně dynamická, ve které bylo pro současníky strašně těžké se zorientovat. Dokonce vypukla celoevropská revoluce 1848, neklid zachvátil všechny vrstvy společnosti, starý svět se bortil, probouzel se fungl nový a nikdo nevěděl, jaký bude. Božena sama se potýkala s problémy, v nichž my bychom nepřežili; neexistovaly léky, antibiotika, běžně se umíralo hladu. Do toho zároveň vznikala spousta nových věcí: byla to doba velkého pokroku v lékařství, obrovských sociálních změn, kdy se davy zemědělského obyvatelstva přesunovaly do měst, vědecko-technická revoluce zkrátila vzdálenosti (za prvního Boženina pobytu v Praze přijel do Prahy první vlak), vzdělání už nebylo dostupné pouze těm nejbohatším vrstvám, čehož právě Božena byla dobrým příkladem. Znovu se rodila čeština (téměř jako nový jazyk, který se zbavoval záplavy germanismů), vznikala nová literatura, česká názvosloví. U všeho toho nového chtěla Božena být osobně. Být toho součástí.

MK: Nedá se říct, že by mě fascinovala doba. Při čerpání informací o první polovině 19. století a přemýšlení o tehdejšímu způsobu života a událostech jsem si jen ověřila, že doba se mění, ale lidé zůstávají stejní. Mají stejné charaktery, city, uvažování. Jak se projevovali před dvěma sty lety, projevovali by se i v dnešní době. Proto může být lidský příběh nadčasový.

Co pro Vás bylo nejtěžší?

MK: Samo téma a nekonečné zpracovávání nových a nových filmových příběhů. Co se týče tématu, je něco jiného tvořit filmový příběh se smyšlenou postavou nebo alespoň s postavou ne tak známou. O Boženě Němcové ví snad každý minimálně ze školy. A má na ni svůj pohled. Mnoho literárních teoretiků a historiků se Boženou, potažmo Josefem, velmi podrobně zabývalo a zabývá – mají na ni (a Josefa) také svůj pohled. A mnozí literáti zpracovali osud slavné spisovatelky zase svým pohledem. My s Hankou jsme se sice seznámily snad se vším, co kdy bylo o Boženě a lidech kolem ní zjištěno i vymyšleno, pochopitelně jsme si přečetly její korespondenci. A od těchto cizích pohledů jsme se musely oprostit, abychom se s velkou pokorou dobraly vlastního. A co se týče zpracování, musely jsme znovu a znovu vymýšlet dějové linky jednotlivých děl, kterých postupně ubývalo. Vždy jsme daly dohromady příběh, postavy, napsaly za tu dobu skoro třicet definitivních scénosledů a měly několik hotových scénářů. Nejenže to byla vysilující práce, ale navíc nám bylo strašně líto všech postav, ke kterým jsme přilnuly, a musely je postupně vyškrtávat, protože by se do snižujících se počtů filmů nevešly.

HW: Z Boženina života se stalo něco jako veřejné vlastnictví. Každý o ní zaslechl nějaký ten drb, každý má svůj silný názor a každý má potřebu se k té své Boženě vyjádřit. Pochopily jsme, jak těžké bude proniknout skrze navrstvená tradovaná klišé a nahlédnout, jaká Božena skutečně byla.

Znamenalo to nastudovat prameny, přečíst všechnu dostupnou literaturu, hledat souvislosti a pak – a to bylo mnohem těžší – to všechno zapomenout a najít vyprávěcí klíč. Od začátku jsme s Martinou věděly, že hlavní osu by mělo tvořit nevšední manželství Němcových. A oba aktéry jsme chtěly zbavit nálepek, které na nich ulpěly. Josefa Němce jako tyрана a Boženy jako oběti.

Jak byste popsali tehdejší roli ženy a muže?

HW: Byla přesně daná. Muž byl hlavou rodiny, a proto rozhodoval o chodu domácnosti, určoval společné bydliště. Na druhou stranu byl povinen poskytovat ženě obživu a zastupovat ji ve všech ohledech. Manželka mu byla ve všem podřízena, považovala se podle tehdy platného práva za ne zcela schopnou obstarávat své věci. Muž byl nadřazen ženě i ve výchově dětí. Děti nad sebou měly otcovskou pravomoc až do své plnoletosti ve dvaceti čtyřech letech. Když si přečtete, co stálo v tehdejších zákonech, které u nás do jisté míry s obměnami platily až do roku 1950, pochopíte, v čem všem Božena překračovala hranice a že byl Josef Němec mnohdy v právu. Navíc si ji vzal bez věna, které tvořilo nevěstin vklad do manželství a plně náleželo muži. To o Josefovi také něco vypovídá. Přinejmenším to, že upřednostňoval city před majetkem, což bylo v té době absolutně neobvyklé. A podle mého názoru se do mladičké Barbory naprosto zbláznil.

MK: Výhodou i nevýhodou manželství v 19. století bylo dodržování rolí žen a mužů. Mohla za to nejen výchova, konvence, ale i manželský zákon, který striktně určoval povinnosti manželky a manžela. Manžel musel být schopen zaopatřit rodinu, manželka se o něj a děti musela starat, následovat ho, když se stěhoval za prací, prostě vytvářet rodině zázemí. Výhodou bylo, že panoval řád, každý měl jistotu v tom, že věděl, jakou roli má, co se patří a co ne. Nevýhodou bylo, že se to mělo, či dokonce muselo dodržovat.

Jak důležitou roli hrálo u tehdejších rodin vzdělání?

MK: Jak ve kterých. Samozřejmě že vzdělání otcové (vzdělaných matek bylo mnohem méně, ty měly jiný úkol v životě) posílali své syny (dcery měly mít jiné hodnoty než vzdělání) na studia. Ale i děti nevystudovaných rodičů leckdy studovaly (Josef Němec byl např. synem kloboučníka a po gymnáziu začal studovat filozofii). Vystudovaní se mohli snáze dostat mezi „honoraci“, elitu, mít uznávané povolání. Dívky z dobře situovaných i intelektuálních rodin mívaly domácí učitele, ale nepočítalo se s jejich profesní kariérou. S nadsázkou řečeno mohly v manželství povýšit z domácích pradeln, kuchařek a matek na pradelny, kuchařky a matky, které navíc po mužově boku promluví francouzsky a zahrají pár skladeb na piano.

HW: Božena (Barbora) měla ohromné štěstí, že se dostala ke knihám. Dívka jejího původu obvykle vychodila školu ve dvanácti letech a dál už byla vedena k domácím pracím: šítí, vyšívání, vaření. S dalším vzděláním se u dívek nepočítalo.

Barboře řekl kdysi jeden z jejích učitelů: „Škoda, že nejste chlapec, mohla byste to někam dotáhnout…“ Její přítelkyně Johana Rottová (později Karolina Světlá), která pocházela z bohaté měšťanské rodiny, takéové štěstí neměla. Když se ukázalo, že má literární nadání, knížky jí zcela zakázali, aby neprovokovaly její fantazii. I dívky z bohatých rodin byly vychovávány tak, aby se staly vzornými manželkami, samostatné myšlení se u nich neočekávalo.

Je jasné, že Božena musela v tehdejší společnosti se svojí touhou po vzdělání působit jako zjevení. Bylo to pro ni celoživotní téma. Zaprvé si byla vědoma své nedostatečnosti vůči univerzitně vzdělaným mužským protějškům, takže neustále prahla po nových vědomostech. Zadruhé ve své naprosté svobodomyšlnosti věřila, že všichni mají nárok na vzdělání. A to nejen dívky a ženy, ale všichni, kterým byla tahle možnost díky rozvrstvení společnosti upírána.

Byla Božena Němcová vaší oblíbenou spisovatelkou už během studií?

MK: Vystudovala jsem bohemistiku na FFUK, takže jsem měla o Boženě a její době větší povědomí, než kdybych se „starou“ literaturou skončila úderem maturity. Především jsem měla obrovské štěstí, že nám tehdy přednášela paní profesorka Jaroslava Janáčková, která je mimořádnou odbornicí na literaturu 19. století a obzvlášť na Boženu. Všichni, kdo se dnes zabývají těmito tématy, musí podle mě vycházet právě z jejích poznatků a úvah. A především díky ní byla Božena ne mou nejoblíbenější spisovatelkou, ale velmi oblíbenou ženou. S paní profesorkou jsme se i pak

několikrát sešly, vždycky měla co nového říct. A právě díky ní jsem se učila už od doby studií rozumět Boženě jako člověku, protože paní profesorka se právě snažila Boženě jako ženě porozumět a působivě nám zprostředkovávala své názory.

Jak asi byla rozvrstvená inspirace ke scénáři mezi věcmi o životě Boženy Němcové a jejím dílem samotným? Dá se z nějakeho jejího textu podle Vás vycházet při snaze orientovat se v její osobnosti?

MK: Když jsme se s Hankou snažily o vlastní pohled na Boženu, pochopitelně jsme byly seznámeny s pohledy jiných i s dílem samotné Boženy. Skutečnou inspiraci jsme ovšem měly v její korespondenci. Na tom se asi shodnou úplně všichni, kdo dopisy četli. Z nich lze nejlépe usuzovat, kým Božena byla. Nejen z toho, co napsala ona, ale i z dopisů, které jí napsali ostatní.

HW: Osobnost a dílo jsou spojené nádoby, i když myslím, že u Boženy je to ještě trochu jinak. Musíte brát v úvahu dobu, ve které psala. Vznikala první česky psaná literatura pro lidi, kteří se česky teprve učili číst a psát. A mnoho literátů se učilo česky až v dospělosti, jako např. K. Havlíček Borovský, a do jisté míry i samotná Božena.

Krédem v tématech bylo vzdělávat a poučovat, ukazovat tu správnou cestu. Tímto směrem šla i Božena ve svých povídkách, které pro nás mají historickou hodnotu, ale témata nás už neosloví.

Jistěže se dá vypozorovat, že se v povídkách Božena do některých svých postav projektuje. Občas se stylizuje v jakousi moudrou mentorku, což ke starší Boženě, která si sama vybrala svoje jméno a poslání, patří. Někdy se ale otevře a ukáže, že její srdce, lačnicí po svobodě, zůstalo v Raňibořicích, někde v divoké přírodě… Proto jsme mladou Barboru (Betty) viděly nejvíc v odvážné Divé Báře, která překračuje hranice, protože nemůže jinak. Je vykořeněna ze společnosti, podobně jako kdysi Barbora po návratu z Chvalkovic – kdy už nepatřila na vesnici, ale nebyla ani ze zámku. O to víc musela rozumět bláznivé Viktorce. Určitě jí také záviděla její svobodu.

Jak se Vy samy stavíte k otázce původu Boženy Němcové? Měla modrou krev?

HW: Samozřejmě jsme se tím na začátku zabývaly. Nakonec jsme se rozhodly vycházet z toho, že ona sama pochybnosti ohledně původu a data svého narození neměla. Našly jsme hodně shodných povahových i fyzických rysů po ženské linii – podobnost s matkou a s babičkou. J. V. Frič, který se zamiloval do Boženiny mladší sestry Marie, popisoval, že si byly sestry navzájem velmi podobné, atd. Někteří historici a literární vědci poukazují na Boženinu nevšední inteligenci, bystrost, sebevědomí, pocit nadřazenosti, které jí automaticky řadí do vyšších vrstev, a pochybují, že se mohla narodit obyčejným rodičům. Nevím, jestli měla modrou krev, a už jsem to přestala považovat za důležité. Ona tu aristokratku v sobě žila, cítila se „vyvolená“ a chovala se podle toho.

MK: No, mě původ Boženy Němcové moc nezajímá. Je mi celkem jedno, jestli měla „modrou krev“, anebo se narodila úplně obyčejným, nevzdělaným rodičům. Když už, tak mě zajímá prostředí, které ji v dětství ovlivnilo a ze kterého se vydala do úplně jiného světa. Chápu, že je zajímavé, dobrodružné zkoumat, kdo byli její rodiče. Ale pro mě je takové hledání obdobně vzrušující jako hledat houby anebo číst detektivku s napětím, kdo je tedy ten vrah. Mně nejvíc zajímá, kdo byla Božena Němcová.

V sérii se řeší hned několik témat, které v dnešní době představují našlapování po dost tenkém ledě: feminismus, osobní svoboda x bezohlednost, vlastenectví. Jak jste ke zpracování těchto otázek přistupovaly? Zpracovávají se taková témata díky práci v tandemu snáze?

MK: Rozhodně se lépe přemýšlí o jakémkoli tématu v tandemu. Mohly jsme s Hankou diskutovat, a tedy tříbit názory. Kvůli tomu, že jsme pracovaly na filmech společně, bylo bezpodmínečně nutné, abychom měly na věci shodný anebo velmi podobný názor. A to se nám povedlo.

HW: Žádné z těchto témat nepovažujeme za „tenký led“, protože jsou to univerzální témata, která byla aktuální před dvěma sty lety stejně jako dneska. Potýkaly jsme se spíš s praktickými problémy. Například jak pracovat s němčinou, kterou jsme potřebovaly k Barbořině cestě k vlastenectví a k věrnému podání doby. Mnoho scén šlo nakonec pryč jen proto, aby nebyl celý první díl s titulky. Hodně jsme se potýkaly s tématem vlastenectví a tím, jak ho ztvárnit jako zcela přirozenou a organickou součást doby, aby nepůsobilo koženě jako v tendenčních filmech z 50. let.

Práce v tandemu byla skvělá, nedocenitelná. Při tak obrovském rozsahu látky potřebujete mít možnost věci sdílet, mluvit o nich, dohadovat se s někým, kdo má jiný názor, ale jede na stejné vlně jako vy. Občas musíte potlačit svoje ego, ale nakonec vám to nevadí, protože víte, že to nejsilnější ego mezi vámi má Božena. A že je to tak správně.

Němcová patří spolu třeba s Máchou nebo Erbenem ke klasikům české literatury. Už u slova „klasik“ většina dětí zřejmě dostává osypky – jak se dá podle Vás toto vnímání zlomit? Jak k těmto klasikům přistupovat svěže? Jak o nich učit?

MK: A co hned napadne pod pojmem klasik Vás? Člověk z masa a kostí, který všelicos zkazil, měl chyby, styděl se, případně byl nesnesitelný? Anebo takřka dokonalá, nehnutá, skrznaskrz vážná osoba? Obávám se, že právě tak byl a zhusta je dětem klasik představovaný. Co by je mělo zaujmout na ustrnulé, nedotknutelné soše? Myslím, že tohle vnímání se dá zlomit jedině tím, že se dětem bude vyprávět ne o sochách, ale o skutečných lidech, ze kterých se bohužel ty sochy staly. Podstatné je, proč se ti lidé nazývají klasiky, a ne je tak jednoduše nazývat.

HW: Za sebe myslím, že je důležité přiblížit je naší zkušenosti. Literatura je živá jen natolik, nakolik odpovídá na naše současné otázky, jinak je to mumie.

Jak se stavíte k aktualizaci díla Boženy Němcové? Má se Babička převádět do dnešního jazyka?

HW: Pokoušela jsem se číst dětem převyprávěnou Babičku, ale po první kapitole jsme skončili. Myslím, že to nebylo ani tak o jazyku jako spíš o tom, že Babička není dětská knížka. Popisuje se tam pro děti jakási dávná historie, která je na hony vzdálená jejich zkušenosti. Božena totiž Babičku vůbec nepsala pro děti. Je to kniha pro dospělé. Z dnešního pohledu pro dospělé, kteří mají na chvíli čas se zastavit, nadechnout, snít, dovolit si nostalgii.

A tito dospělí převyprávění do dnešního jazyka, které oploštuje Boženin styl, nepotřebují. Aspoň doufám.

Co by podle Vás děti na základních školách měly od Němcové číst? Není na ně zmiňovaná Babička až příliš náročná?

HW: Znáám pár dětí, které Babičku přelouskaly a líbila se jim. Především kapitola o Viktorce, což je příznačné – není to lyrické vyprávění, ale samostatný poutavý příběh.

Na seznámení s Boženou bych menším dětem dávala číst její pohádky, starším Divou Báru. Je v ní napětí, dobrodružství, na rozdíl od jiných Boženiných povídek srozumitelný dramatický děj. Babičku dětem nevnucejme, dokud o ni samy neprojeví zájem.

MK: Předpokládám, že snad znají alespoň některé z pohádek Boženy Němcové, ale ani tím si nejsem jistá. V Babičce, podle mě, většina dětí ze základní školy zalíbení nenajde. Nemůže být podle jejich měřítek poutavá, nenajdou v ní dramatický příběh a jako hrdinku těžko přijmou starou ženu. Nedokáží ocenit barvitě líčení prostředí a dávných činností, atmosféru. Nemohou se ztotožnit ani s postavami, ani s událostmi. Tak je to podobně jako s poezií. Kolik školáků čte s chutí básně? A nezapomínejme, že Babičku pro děti ani Božena Němcová nepsala. Nevím, kdy a z jakého důvodu se tato kniha stala povinnou školní četbou. Děti strašně málo čtou, zájem o knihy neskutečně upadá. Myslím, že zrovna Babička je k četbě nepřivede.

Další zásadní téma série představuje feminismus – myslíte si, že máme jako společnost v této otázce vyhráno?

HW: Bohužel ne. Mnoho zažitých stereotypů přetrvává. To, co zakoušela Božena před dvěma sty lety, zná důvěrně hodně současných žen. Možná ve skrytější formě, ale podtext je jasný. Například profesní podceňování, horší finanční ohodnocení. Spousta mužů nás pořád posílá k plotně…

Dá se Božena považovat za průkopnici boje za právo žen u nás?

MK: Podle mého názoru „bojovala“ Božena za cokoli především jako vzor tím, jaká byla a jak žila. Nebyl to žádný její program. Jako silná osobnost se nechtěla ani neuměla podřizovat, svá práva, tzn. uznání své vlastní osobnosti, si držela se samozřejmostí. Co se týče „boje“ za druhé, urputně se snažila prosadit vzdělávání žen – ale rozhodně nebyla průkopnicí. Například její přítelkyně Antonie Rajská-Čelakovská založila první školu pro dívky v době, kdy se Božena teprve rozkoukávala po Praze. Nebyla, podle mě, feministkou, to nebyla její ideologie. Vždyť sama psala, jak by se chtěla „kořit muži“. Otázkou je, jestli by to kdy dokázala. Nicméně neřešila primárně vztahy mezi ženami a muži, ale mezi člověkem a člověkem, rovným mezi rovnými.

HW: Feminismus nebyl explicitně Boženino téma. Ne v tom smyslu, jak by ji „stavitelé pomníku“ chtěli vidět. Boženu zajímala emancipace každého jednoho člověka. Bojovala proti nespravedlnostem, křivdám a útisku, kdekoli na ně narazila. Měla v sobě ukotvenou touhu po rovnosti, volnosti, bratrství – těmito ideály francouzské revoluce žila, a to úplně přirozeně. Chtěla je pro sebe i pro ostatní: pro děti, služky, pro sedláky. Tyto ideály mimochodem konvenovaly i Josefu Němcovi. Myslím tedy v obecné rovině, nikoli ve chvíli, kdy je uplatňovala v ložnici.

Ve společnosti pak bylo její metou vyrovnat se mužům a přirozeně k nim vzhlížela, protože jí ženská společnost až na pár výjimek intelektuálně nedostačovala. Přítel Bendl například věděl, že to Božena ocení, když jí napsal, že je jen „poloviční“ ženou, tedy ženou ve své době netypickou.

O Boženině vztahu k genderovým stereotypům vypovídá už pohled do její domácnosti. Ačkoliv sama cítila, že ji dobové stereotypy svazují, sama je předávala svým dětem. Některým z nich podléhala, některé porušovala, překračovala nebo i obratně využívala. Jinak se stavěla ke svým synům a úplně jinak k dceři. Té sice chtěla zajistit nezávislost povoláním učitelky, ale doma ji využívala jako hospodyní.

Z hlediska genderu je velmi zajímavou postavou i Josef Němec. I když si díky své vznětlivé povaze mnohokrát sjednával pořádek násilím, překračoval genderové konvence velmi často. Například když netrval na tom, aby ho manželka s dětmi následovala do Uher, kam se nechal pracovně přeložit. V dopisech popisuje, jak zkoušel vařit nebo jak se potýká s „ženskými“ domácími pracemi. Často ji žádal o radu, jak postupovat v pracovních záležitostech, někdy ji nechával za sebe i pracovně jednat – to v té době nebylo obvyklé. A proti zažitým stereotypům bylo i to, když jí sděloval, jak se mu po ní stýská a jak jí má rád.

Měli spolu Božena a Josef Němcovi být, nebo se v životě neměli potkat?

HW: Barbora bez Josefa by se především nestala Boženou. Nejspíš by se nikdy nedostala do vlastenecké společnosti. Teprve ta jí dala možnost vyniknout – a ona chtěla vyniknout! Kdyby s Josefem neprožívala těžké životní situace, možná by neměla takovou potřebu psát. Její nejslavnější povídky vznikly až poté, co ztratila syna a žila v opravdové bídě. Na druhou stranu byla tak silná, že si dokázala uhájit svoji svobodu a autenticitu a uhájila by si ji patrně i s jiným manželem a v jiných podmínkách.

Podle partií, které se jí nabízely, by Barbora patrně nepřekročila hranice královéhradeckého kraje; mohla být ženou mlynáře,

ucházel se o ni syn poštmistra z Náchoda. V té lepší variantě mohla třeba jako její mladší sestra Marie udělat štěstí sňatkem s francouzským zámeckým komorníkem. Možná by psala, tvořila, protože potřebovala sebevyjádření, ale v německém prostředí by byla jen jednou z mnoha.

Pokud přistoupíme na to, že existuje něco jako osud – v tu danou chvíli jsou tu možnosti, z nichž jen jednu můžeme zvolit, a na to se nabalují další okolnosti našeho života – pak děkujeme osudu, že postavil Barboře Josefa do cesty.

Jak to bylo s onou známou trnovou korunou na hrobě Karla Havlíčka Borovského – některé verze hovoří o tom, že ji tam položil Josef, jiné zase mluví o Boženě. Jak to bylo podle Vás?

MK: Podle nás to bylo tak jako podle Boženy. Ve svém prvním dopise, ve kterém vylíčila Havlíčkův pohřeb, popsala, jak navedla přítele Halánka, čili Ferdinanda Náprstka, aby položil na rakev trnovou korunu. A ten to udělal.

HW: Příběh trnové koruny propletené vavřínem je příběh, kterému dal ve 20. století kontury Zdeněk Nejedlý. Hodilo se mít odvážnou mučednici, která stojí proti zbabělé vlastenecké elitě vesměs z řad buržoazie (viz filmy O. Vávry). Na druhé straně byl symbol snadno využitelný i pro literární disent v normalizačních letech (F. Pavlíček: Zpráva o pohřbívání v Čechách).

Pro nás bylo nejzajímavější, že legendu s korunou si o sobě vytvořila sama Božena, a to ve svých dopisech. Vavřínový věnec a koruna byl její nápad, který vnukla Ferdinandu Náprstkovi, a ten jej financoval a uskutečnil; to on položil Havlíčkovi na hlavu korunu a věnec na víko rakve. Tuhle verzi jsme přebraly od historika Vladimíra Macury jako tu pravou: v prvním dopise Božena ještě píše o Náprstkovi, v těch pozdějších už píše jenom o šobě. Ještě za jejího života se mezi současníky i rodinnými příslušníky rozšířila legenda, kterou rád podporoval i Josef Němec.

Ve skutečnosti na pohřbu musela být Božena tak nenápadná, že se její přítomnost ani nedostala do policejních záznamů. Zato bylo skoro typické, že na sebe nechtěně strhl pozornost Josef. Kvůli rozdávání smutečních lístků a nabádání účastníků, aby smekli před velkým Čechem, musel na několik dní do vězení. O něm ale Božena ve svém prvním dopise z pohřbu nepsala.

Není podle Vás Josef Němec záměrně ve vnímání veřejnosti trochu demonizován, aby v příběhu o Boženě sehrál tu roli „zlého, uzurpátorského muže“?

HW: My jsme se snažily o zachování rovnováhy. Ukázat, že život s ním nebyl jednoduchý, ale že to bylo vzájemné. S Boženou nebylo lehké žít. Jejich manželství bylo střetem dvou vyhraněných osobností. Oba dva vedle sebe rostli a sebevědomý Josef se musel smířovat s tím, že ho Božena přerostla. Musel velmi trpět, ale nepochybně ji velmi miloval. Po její smrti to byl hlavně on, kdo se zasadil o to, aby se na ní nezapomnělo.

MK: Ve stejnou dobu, kdy český národ postavil svou spisovatelku na piedestal, zdálo se zřejmě málo litovat ji jen jako oběti tragické doby. Zvlášť když se mnozí vlastenci mohli cítit provinile, že se o národní ikonu sami včas nepostarali. A tak jí dodali punc absolutní oběti tím, že vedle ní stvořili i jejího trýznitele – manžela. Aby bylo sousoší snadno pochopitelné, dokonalé. Čím víc se stávala Božena světicí, tím primitivnějším hrubiánem se stával tyran Josef. Není to úplně neobvyklé, kdejaký národ potřebuje pro posílení hrdosti zidealizované hrdiny, v tomto případě hrdinku. Odnesl to Josef, člověk vzdělaný a pokrokový, ale i Božena. Skutečná Božena Němcová, se svými klady i nedostatky, vniká do srdce hlouběji a zásadněji než sebelépe vyvedený pomník. Budí větší obdiv, silnější emoce, uznání, pochopení než ustrnulá dokonalost.

Hovoří se o tom, že Božena trpěla komplexem paní Bovaryové, tedy problémem toho, že požadovala stejně jedinečnou lásku jako ty, o kterých četla. Myslíte si, že některý z jejích vztahů mohl něco takového přinést?

MK: Myslím, že Božena neuměla milovat. Stálá láska vyžaduje kompromisy, a ty nedělala. Zevšední, a Božena všednost neuměla snášet. Stále potřebovala mířit kupředu ve všem, co dělala. Z toho důvodu podle mě nemilovala, ale zamilovávala se. Proto bych nedávala šanci žádnému z jejích milostných vztahů. Buď by omrzel ji, anebo by od ní utekli muži, kteří by se zalekli jejího vyžadování nezralé „jedinečné lásky“. Obojí se v milostném životě Boženy stávalo.

HW: Všechno, co Božena dělala, dělala naprosto intenzivně. Podle jednoho z našich poradců trpěla histrionskou poruchou osobnosti a to ji myslím charakterizuje velmi dobře.

Tu bezpodmínečnou jedinečnou lásku, kterou celý život hledala, určitě prožívala s Václavem Nebeským. Oba byli velmi mladí, on nadaný básník, už tehdy známý, zcela jiná povaha než Josef. Božena byla matkou čtyř dětí, a přesto byla připravená dát všechno všanc.

To, co i dneska působí jako lehkomyšlnost, bylo v tehdejší době existenčně naprosté šlenství. Zároveň si musíme uvědomit, že jí tehdy bylo teprve třiaadvacet – měla tedy právo ztratit hlavu.

Pokaždé šla až na dřev. Od svých lásek chtěla všechno, nebo nic, vrhala se do nich po hlavě – její milenci se ale opravdovosti jejího žáru zalekli a utekli.

Karel Jaromír Erben a Karel Hynek Mácha byli zmíněni – jejich Kytice a Máj bývají často zpracovávány. Čím to, že dílo Boženy Němcové provokuje dnešní tvůrce o poznání méně?

MK: Pohádek Boženy Němcové bylo natočeno dost. Její ostatní knihy se dají filmovat těžko, chybí jim jasná, dramatická dějová linka. Příkladem jejích vhodných textů k filmovému zpracování jsou příběhy Viktorky a divé Báry – a také jsme je oba ve filmovém zpracování viděli. Protože v sobě mají napětí, strhující děj. A právě to nechybí v Erbenových baladách ani v Máchově epické básni.

HW: Kytice a Máj mají silný, dobře vystavěný dramatický děj, archetypální témata. Oproti tomu většina Boženiných povídek, včetně Babičky, jsou „obrázky ze života“ venkovského lidu. Nejsou v nich dramatické příběhy, jsou historické, nikoli nadčasové. Zachycují dobře svoji dobu, zvyky, jazyk, její témata.

Božena se snažila podobně jako většina tehdejších literátů vzdělávat, psát o tradičních hodnotách českého venkova, aby se

podržely v paměti a nevymizely. Sbírala pověsti, krajové zvyky a viděla v tom službu národu. Snažila se zachytit původní jazyk v autentické podobě. Z dnešního pohledu by byla spíš folkloristka, socioložka a etnoložka než čistě dramatická spisovatelka. Zajímavé je, že Babičky si sama moc nevážila, brala ji okrajově.

O tom, že psala hodně na společenskou objednávku, svědčí i její korespondence. Psaná mnohem modernějším jazykem, prokazujícím její rozhled, vnímavost, smysl pro humor. Ten opravdový román, který se chystala napsat, nikdy nevznikl. Z dnešního pohledu je mnohem víc vzrušující její život než její dílo.

V čem vidíte největší přínos Boženy jako spisovatelky? Co si od ní dnešní autoři mohou vzít?

HW: Neobyčejný vypravěčský a pozorovací talent. Z korespondence, kterou psala s vědomím, že ji nebude číst pouze její adresát, neobyčejnou přímost, nadhled, sarkasmus. Jako spisovatelka si byla vědoma i své společenské role a neváhala se angažovat tam, kde cítila, že je jí třeba. Určitě by jí nebylo jedno, co se děje kolem nás, a podle toho by si vybírala svoje témata. Byla by spíš levicově orientovaná, vždycky by stála na straně slabých, nebylo by jí lhostejné, v jakém stavu se nachází naše planeta.

MK: Zřejmě se stala vzorem pro další ženy, které se pokoušely psát – ne veršovánky nebo poučné, vyumělkované rady dívkám, ale skutečné povídky a romány. (Lituji toho, že sama nenapsala román. Pokud by byl tak zajímavý a čtivý jako její dopisy, byl by to poklad.) Ale smysluplný rozbor Boženy Němcové jako spisovatelky, včetně jejího možného vlivu na dnešní autory, bych vážně nechala na literárních teoreticích. Opravdu mě víc zajímá její osobnost než přemýšlení o její práci.

Asi každý Čech si vybaví Babičku a Viktorku. Odpovídá jejich popis ve slavné knize realitě?

MK: Božena vždy vycházela z reality a vždy si realitu upravila podle toho, jak chtěla. Reálná postava babičky i Viktorky se lišila od postav, které předložila spisovatelka čtenářům. V prvním případě sama potřebovala vidět babičku nostalgicky, jako čistý symbol, který jí evokoval nereálně krásně prožité dětství. A příběh Viktorky – jistě tuto pomatenou osobu z Ratibořic znala, možná si pak do ní vsadila svou touhu po lásce, kvůli které může člověk zešílet.

V cimrmanovské hře České nebe zastupuje Boženu právě babička. Vypovídá to něco o českém národu? Má obraz babičky k naší nátuře blíže?

MK: Nemyslím, že by se dalo říct, že má jakýkoli národ k jakékoli postavě z jakékoli knihy „blíže“. Řekla bych, že to vypovídá o jediném – Babičku každý Čech zná.

HW: Myslím, že to vypovídá jenom o tom, že babička je ikona. Možná by bylo zajímavé vysledovat, nakolik ji převzala z pohádek a pověstí, které sbírala. V podstatě je to pohádkový archetyp laskavé a moudré báby kořenářky, která dělá „zázraky“. Ale sama Božena byla její opak. Moderní sarkastická ženská.

Sledovaly jste i to, jak jiní, ať už filmově, nebo knižně, zpracovali osud Němcové?

HW: Zaujalo mě, že o ní nevznikl ucelený životopisný film, pouze úseky ze života, poplatné době vzniku. To se týká i všech pokusů o realizaci, které se neuskutečnily. Námět na scénář napsala například Marie Majerová, Marie Pujmanová. Autorský životopisný film připravovala Věra Chytilová. Z natočených scénářů na mě nejvíc zapůsobil německý film Dagmar Knöpfel (A tou nocí nevidím ani jednu hvězdu, 2005), který zaznamenává poslední týdny Boženina života. Ale i v něm je Josef Němec podaný konvenčně jako necitelný hrubián a Božena je v roli oběti. Přesně těchto dvou věcí jsme se v naší minisérii chtěli vyvarovat.

ANNA GEISLEROVÁ:

NEMŮŽU SE NIKDY ZASTÁVAT MUŽE, KTERÝ BIJE ŽENU

Božena Němcová se umístila na nejvyšším místě mezi ženami v anketě Největší Čech. Patří tam podle Vás?

Určitě tam patří a docela by mě zajímalo, kdo z jakého důvodu pro ni hlasoval. Určitě je více způsobů, jak ji vnímat, ale rozhodně tam patří.

Zároveň jste točila film Havel a sérii Božena. Jaké bylo převlékat se z Ani do Olgy a hned na to do Boženy?

Bylo to náročné, ale zároveň plně uspokojující. Když si jako malí hrajete s převleky, tak se také během chvilky umíte přehodit z ru-doarmějců na fašisty a za chvíli na indiány. Hrajete si a tvoříte. V tom se pro mě nic nezměnilo. Čím je to pestřejší, tím jsem spokojenější. Náročné to ale bylo. Zejména Božena byla emocionálně velmi náročná.

V čem?

Jednak rozsahem, je to opravdu velká role. A také proto, že já Boženu ztvárňuji v době, kdy žila v bídě, zažívala naplňo nemoc. Byla pronásledovaná úřady. S manželem to měla složité. Vlastně jsem „nafasovala“ to náročnější období jejího života a plně jsem to s ní vše prožívala.

Jak jste se připravovala na roli Boženy?

Už pár let zpět jsem uvažovala, proč je Němcová tak hodně oblíbená a proč je pro lidi tolik fascinující. Přiznám se, že já to tak necítila. To ale bylo v době, kdy jsem o natačení nic netušila. Tehdy jsem si do telefonu stáhla její milostnou korespondenci a myslela jsem si, že po jejím přečtení ji nejlépe poznám. Bylo to napsáno tak komplikovaným a archaickým jazykem, že jsem se do toho pořádně nedostala. Už mi ale začala být sympatická přinejmenším tím, že se s chlapy moc nepárala, což v té době rozhodně nebylo běžné, respektive se s nimi párala víc, než bylo na tu dobu zvykem…

Po pár letech se objevila role Boženy. Vůbec jsem netušila, jak to bude velké. Ta minisérie jsou vlastně dva celovečerní filmy, co jsme natočili s Aničkou Kameníkovou. Tehdy jsem přečetla vše, co Němcová napsala, a vrátila jsem se i k její veškeré korespondenci. U toho mi ale docházelo, že je nutné osvěžit si dějepis a uvědomit si hlavně, v jaké době žila. Z toho najednou začalo vylézat, jak složitá, silná a ne úplně typická bytost pro svoji dobu a místo to byla. Její osobnost mi začala růst před očima, najednou jsem si zcela uvědomovala její sílu, komplikovanost, talent a krásu. Co jsem mohla vidět, jsem viděla, co jsem mohla přečíst, jsem přečetla. Nakonec jsem našla monografii Boženy Němcové vydavatelství Mánes, což byla taková dobová „svodka“, která mi hrozně pomohla.

Co Vás třeba překvapilo při studiu materiálů?

Silný byl třeba moment, když nám pan kastelán z Ratibořic Ivan Češka ukazoval pravou Panklovnu, kde vyrůstala. To o člověku řekne hodně, když vidíte, kde a v jakých podmínkách vyrůstal. Ošklivý, syrový a vlhký místo s výhledem na ananasérii.

Ananasérii?

Ano, kněžna založila ananasérii, které se z provozních důvodů proměnila v oranžérii, kde se pěstují citrusy. Ananasům se v Ratibořicích nedařilo. Takových detailů mi pan kastelán povykládal mnoho.

Dokážete si představit, že byste žila ve stejné době jako Božena?

Je tolik dob, o kterých přemýšlím, co by to se mnou udělalo, kdybych se v nich narodila. Už se nějak znám a vnímám a vím, že moje povaha je zdrojem mnoha nedorozumění a konfliktů. Na vše si chci přijít sama. Kdybych se narodila se stejnou povahou v Boženině době, měla bych to hodně těžké. Vůbec si neumím představit, že by mě někdo provdal za někoho. Že by mi máma řekla, že si musím vzít vybraného pána. To bych neudělala.

Asi bych se dala nějakou cestou rebelie. Zároveň si ale neumím představit, co by to pro mě znamenalo. Takové ženy většinou končily jako prostitutky nebo v chudobinci. Kdybych měla touhu stát se herečkou, asi bych se přidala k nějaké kočovné společnosti a spoléhala se na milodary bohatých měšťanů…

O Boženě Němcové se tvrdí, že nebyla zrovna ideální hospodyní…

To je ale potřeba zasadit do kontextu. Jí se prostě nechtělo stát u plotny a vařit jídlo. Její duše se vznášela mnohem výš než okolo knedlíků. V té době si určitě říkali, že to není žádná hospodyňka, když doma nevaří. Ona ale dokázala sehnat jídlo jinde. Chodila jíst do jiných rodin, anebo když zrovna měla trochu peníze, nechala si klidně nosit jídlo z hospody. Svým způsobem předběhla dobu. Já jí rozumím, protože ten kontext mi to vysvětluje. I když já jsem určitě větší hospodyňka, já miluju motat se kolem plotny, ale zároveň jsou občas dny, kdy mě to nebaví a moc ráda si zavolám jídlo donáškou.

Hovoří se také o tom, že Božena nehledala jednorázové vztahy, ale opravdovou lásku – myslíte, že nějaký z jejich „vztahů“ mohl něco takového přinést?

Nehledala, ale pár jich asi prožila. Otázkou je, co by bylo, kdyby nepotkala svého muže. Trpěla s ním, ale kdyby si Barbara nevzala Josefa Němce, nikdy by se nestala Boženou Němcovou. To on ji přivedl k češtině a češství a dovedl ji do společnosti. Přestože spolu zažili nešťastná léta, byl jeho vliv na ni natolik zásadní. To on v ní rozdmýchal ten ohýnek. Její touha po lásce, romantismus a touha mít stoprocentní svobodu a lásku jsou nedosažitelné. Vlastně si myslím, že by toho nikdy nedosáhla, i kdyby byla s někým jiným. Možná je někdy důležitější touha než naplnění.

Dnešní interpretace postavy Josefa Němce často svádí k negativnímu pohledu. Jak ho po přípravách na sérii vnímáte Vy?

Nemůžu se nikdy zastávat muže, který bije ženu. To je pro mě neodpustitelný fakt. Když se ale na něj podívám optikou doby, on si vzal mladou holku a čekal, že mu bude ženou v tom smyslu, jak to tenkrát bylo běžné. Že mu porodí děti, bude se o něj starat, bude mu oporou, bude k němu vzhlížet a bude mu oddanou manželkou. Ale vzal si divokou řeku a neměl ji pod kontrolou. Nebyl připraven na to, čemu bude čelit. Oni se možná mohli milovat, ale museli by přijmout, jací jsou a co chtějí od života, a kdyby uměli komunikovat tak, jak komunikujeme dneska my. Ve chvíli, kdy spolu nebyli, tak na sebe mysleli s láskou. Dokázali k sobě najít cestu. V dopisech si napsali moc krásné věci. Jakmile se ale potkali, tak to bylo peklo. Když budu nejvíc shovívavá, tak Němce vidím jako zklamaného, neschopného se ovládat a nedokázal ustát a pochopit, koho si vzal za manželku.

Jáká je Vaše nejoblíbenější kniha od ní? Četla jste její pohádky dětem?

Kdybych někomu měla doporučit její knihu, tak určitě její dopisy. Z nich je cítit, jaká byla. Není vždy jednoduché ji přijmout, někdy se může jevit jako přísná nebo nespravedlivá. Její literatura mě tolik neoslovuje. Je archaická. Ale mám obdiv, že takto ve své době psala, a mám ráda třeba Divou Báru nebo V zámku a podzámčí. A její pohádky jsou samozřejmě krásné.

Nedávno jste načítala její dopisy. Bylo to v původním jazyce, anebo to podlehlo úpravám?

Byl to originální text až na pár spojek a zájmen. Myslela jsem si, že to budeme nahrávat tři dny, ale nakonec jsme to zvládli na jednu sekvenci. Když jsem ale odcházela ze studia, tak se mi třáslы ruce i nohy. Jednak proto, že to byla třeba souvětí na pět řádků, a jednak proto, že jsem si opět prožila pár složitých scén.

Proč je podle Vás životní příběh Boženy Němcové stále aktuální?

Ženy od doby Boženy Němcové dosáhly mnohého, ale stále je společnost nastavena tak, že toleruje a odpouští více mužům než ženám.

Vnímáte ji jako první, kdo bojoval za rovnoprávnost žen s muži?

Určitě patřila k těm prvním. Její předchůdkyně a soupeřnice byly Rettigová nebo Karolina Světlá. Ve světě byla idolem George Sandová. V rámci národního obrození se ženy začaly probouzet, ale ona patřila mezi ty nejvýraznější.

Co vlastně považujete za nejzásadnější témata série?

Sama se považují za člověka, který Boženu dlouho vnímal jako malebný obrázek, stoický portrét, který se mi spojoval s Babičkou, a to ještě navíc tou filmovou, kterou všichni milujeme s Libuškou Šafránkovou v roli Barunky. Měla jsem z ní pocit takové uhlazenosti. Když jsem ale začala pátrat, proč je pro nás tak přínosná, tak si myslím, že tím tématem je poznání Boženy Němcové co nej-reálněji. Možná to pro někoho bude náraz. Dalším tématem je poznání, že vnitřní svoboda je jedním ze základních lidských pudů.

Vy sama jste autorka: Vaše kniha fejetonů P.S. zvítězila v cenách Magnesia Litera v kategorii Kosmas cena čtenářů. Chystáte na literárním poli něco dalšího?

Strašně po tom toužím, ale vím, že toužení to za mě nenapíše. Nemám dobrou disciplínu. Dokud má člověk jen jednu knihu, tak není spisovatel, ale pouze autor. Nyní píšu povídky, které vycházejí v souborných knihách. To, že mám další čtyři knížky na poličce, mě uspokojuje. Ale v nich mám vždy jen jednu povídku. Píšu tedy dál a jen se musím dát do latě.

Co by si podle Vás měli současní autoři od Boženy Němcové vzít?

Ona opravdu nabízí hodně, ale každý si musí vybrat, co potřebuje.

Roli Boženy jste ztvárnily dvě herečky. Co jste si s Annou Kameníkovou řekly, abyste tu postavu zahrály věrohodně?

Neví se o ničem, co by pro ni bylo charakteristické. Z popisů bylo patrné, že byla energická a měla ráznou chůzi. Tím, že Anička začínala, jsem se já chodila dívat. Společně jsme ladily chůzi. Anička to měla těžší, musela se naučit psát pravou. Já se naučila podepisovat a psát jako Božena. Myslím, že by mi na ni dali půjčku, že její podpisový vzor zvládám.

Jak jste se vnímala, když jste se viděla poprvé jako Boženu, nalíčenou, s kaštanovými vlasy?

Byla jsem zaskočená, když nás s Aničkou vybrali jako Boženu Němcovou. Když jsem ale viděla paruku a masku, musím jmenovat mistry Martina Valeše, Milana Vlčka a Romanu Karlíkovou, byla jsem hodně překvapená. Nikdy jsem na hlavě neměla lepší paruku. Když jsem měla rozpuštěné vlasy, tak jsem se mohla chovat úplně přirozeně, dávat si vlasy za uši, ve větru vlály. To není u paruk běžné. Když mi jednou upravoval záskok vlasy, zeptal se mě, jestli mě netahají, protože zapomněl, že mám paruku.

ANNA KAMENÍKOVÁ:

NIKDY DŘÍV MI NEBYL SVĚŘENÝ TAKTO OBŠÍRNÝ A TĚŽKÝ ÚKOL. JSEM ZA BOŽENU VELMI VDĚČNÁ

V roli Boženy „alternujete“ s Aňou Geislerovou, právě s ní jste také hrála také ve filmu Nevinnost, za který jste si vysloužila nominaci na Českého lva. Dají se tyto herecké zkušenosti nějak porovnat?

Asi to nejde. Já se ani lidsky moc nedokážu porovnat s tou o deset let mladší „Ančou“. Ale je zvláštní, že toto je už náš třetí společný projekt s Aňou Geislerovou, ale ani jednou jsme spolu ne-natáčeli a vždy jsme se míjeli.

Uvedla jste, že se ve většině věcí cítíte od Němcové zcela odlišně. Proč si myslíte, že si Vás tedy tvůrci vybrali?

Boženu chápu jako velmi společenskou osobnost, která byla ráda středem pozornosti, a ani jedno z toho já rozhodně nejsem. Navíc si vybírala společnost, cítila se dobře mezi elitou a to mi taky není úplně blízké. Ale proč mě vybrali? Zaslechla jsem, že jsem jim přišla záhadná, což je jeden z rysů, jak tvůrci vnímají Boženu. Navíc asi jsme s Aňou podobný typ.

Vy sama jste autorkou kuchařky Řešíš/Hřešíš – Vaše vaření je spíše zdravé, ale jak se díváte na tehdejší kuchyni, respektive na autorku první kuchařky Magdalenu Dobromilu Rettigovou?

Moje kuchařka je půl-napůl. Půlka byla zdravá, půlka byla spíš těžká kuchyně. Po natáčení jsem u babičky našla kuchařku od paní Rettigové a už jsem podle ní i vařila. Je to roztomile napsané. Tehdy se nepsala přesná gramáž. Jsou tam věty typu „i tu přidej špetku tohoto a až ti to bude po chuti, tak…“. Myslím, že z většiny jejích receptů čerpáme do dneška.

Psala jste někdy něco jiného? Například básně právě jako mladá Barbora?

Než jsem šla na konzervatoř, v době nejtemnějšího náctiletého období, jsem měla velké ambice psát scénáře a psala jsem ráda slohy do školy. Taky jsem si psala básničky. Píšu si i teď, ale nazvala bych to něco jako deník. Co se týče literatury, už nemám ambice.

Dáváte to, co napíšete, někomu číst?

To je vyloženež pro mě. Opravdu jde spíš o deníkovou formu. Když jsem smutná, tak se vypisuju.

V čem jste hledala klíč ke ztvárnění mladé Barbory? Jaká podle Vás byla? Měla něco z té šílené Viktorky, jak ji dnes část veřejnosti vnímá?

Podle mě si Viktorčín příběh velmi romantizovala. Obecně měla tendenci romantizovat si svět, hlavně ze začátku, než na ni udeřila realita. Skutečnost, že se Viktorka zbláznila z lásky, pro ni byla velká věc, a proto té epizodní postavě dala v Babičce tak velký prostor. Asi se v ní chtěla vidět. Byla ale také divoká a snažila se být celý život sama sebou, což se zezačátku dařilo líp než později, kdy často byla v křížku se zákonem.

Role Němcové jste se ujaly dvě herečky. Co jste si řekly s Aňou Geislerovou, abyste tu postavu zahrály věrohodně?

Bavili jsme se spolu, jak Boženu vnímáme. Aňa si natáčela, jak chodím, aby pak mohla napodobit moji chůzi. Podle všeho Božena chodila hodně rychle a chtěli jsme mít s Aňou i stejný sklon páteře. Já se naučila psát pravou rukou. Aňa hrála větší oblouk stáří, tak měla dvě paruky a přidávali jí vrásky. Mně akorát nabarvíli obočí, abych aspoň nějaké měla. Obecně na kameře vypadám mladší, tak se mnou moc práci neměli. Jen třeba při těhotenství mi přidávali kruhy pod očima.

Chtěla byste někdy žít ve stejné době jako ona? Jaká podle Vás měla tato doba negativa/pozitiva?

Určitě bych nechtěla žít v této době. To nebylo výhodné pro nikoho až na pár výjimek nahoře. Pro běžného člověka a pro ženu obzvlášť určitě ne. Jediný klad, který vidím, je ta obrazová estetika. Proto z ní čerpáme dodnes do všech pohádek.

Co spatřujete jako největší negativa té doby?

Už jen to, že ženy nemohly dělat nic – od vzdělávání se po práci a vlastní rozhodování. I smrt byla mnohem běžnější. Dnes se může zdát velmi kruté, že někomu umře žena a on si musí během chvílky najít novou manželku, nebo mu ztroskotá hospodářství.

Jak u Vás probíhala příprava na roli?

Pořád jsem něco četla. Díky antikvariátům jsem si udělala docela slušnou sbírku. V běžných knihkupectvích jsou všude nějaké dva svazky pohádek a Babička a o Boženě něco jen výjimečně.

Jaký má podle Vás dnešní mladší generace k Němcové vztah?

Asi všichni velcí spisovatelé mají tu smůlu, že v době školní docházky pro studenty patří do kategorie povinná četba. Tedy všichni o nich víme to, co musíme znát, ale více se o ně nezajímáme. Ale když ta doba pomine, tak si k některým z nich nacházíme znovu cestu. Myslím si, že Němcová je podobně jako Austínová pro mnohé, zejména mladé dívky inspirativní.

Popravdě koho by bavilo ve čtrnácti letech poslouchat vyprávění babičky, zastavit se na louce a rozjímat. To člověk vnímá, až když je rozumnější.

Změnilo natáčení nějak Váš pohled na ni?

Rozhodně. Už ji nemůžu nemít ráda. Byla to neuvěřitelně silná, ctižádostivá a talentovaná žena. Řadím ji k první generaci feministek. Nejvíc si cením, že dokázala žít bez ohledu na konvence, pravidla společnosti. Já bych to v její době nezvládla.

Jak se stavíte k aktualizaci děl Boženy Němcové? Myslíte si, že by třeba Babička měla být přepisována do současného jazyka?

Vůbec. To není jazyk, kterému by se nedalo rozumět.

V jednom rozhovoru jste uvedla, že jste se marně pokoušela naučit hrát na klavír. Jak se pak natáčely scény, kdy jako Barbora na klavír hrajete?

Trapně a musím přiznat, že jsme měli na place šikovnou dívku, která hrála za mě.

Jaké povahové rysy mladé Barbory jsou vám blízké?

S Bárou mám určitě společnou touhu po lásce. Celý život po ní prahla dychtivě a zoufale. A i pro mě je to důležité a vždy tomu tak bylo.

Co vnímáte jako nejzásadnější témata série?

Je jasné, že minisérie by měla diváky seznámit se životem Boženy, ale určitě vnímám jako silné téma i feminismus, který je stále aktuální. Je dobré si připomenout, že to téma je tu mnohem déle, než si mnoho lidí myslí.

Kdo je pro Vás „největší Češkou“?

To je tak obšírná otázka, že nedokážu jednoduše odpovědět. Navíc moc nemusím to nacionální hodnocení lidí. Ale Boženu vnímám jako ženu, která pro ostatní vykonala mnoho.

Když zhodnotíte svou hereckou kariéru, kam byste zařadila roli Barbory?

Stoprocentně nejvýš. Mně nikdy nebyl svěřen takto obšírný a těžký úkol. Natáčení, to byl ohromný zážitek a moc si ani neumím představit větší roli. Jsem za Boženu velmi vděčná.

KOSTÝMNÍ VÝTVARNICE KATARÍNA ŠTRBOVÁ BIELIKOVÁ:

OBLÉKÁNÍ ŽENY V 19. STOLETÍ TRVALO PŘIBLIŽNĚ DVACET MINUT

Jaký byl Váš úkol jakožto kostýmní výtvarnice?

Jako svůj největší úkol při tvorbě kostýmů jsem vnímala vyjádření příběhu, který začíná u divoké mladé, šestnáctileté dívky žijící v souladu s přírodou a končí smutným koncem zralé ženy, která prodělala několik životních ran. Volila jsem několik výrazových prostředků s nimiž jsem pracovala. Jednou z nich je barevnost. V té době jsem navštívila výstavu Marka Rothka jehož abstraktní velkoformátové barevné kompozice byly pro mne zásadní inspirací. Barevností kostýmů jsem se snažila podtrhnout příběh veselé dívky, plné očekávání, která se proměňuje v ženu zkoušenou osudem a nakonec ve zralou ženu bojující o přežití až k umírání. Použila jsem širokou škálu modré barvy, prostřednictvím různých tónů jsem vyjádřila změnu nálad a stavů Boženy. U kostýmů Boženy jsem nepoužívala mnoho detailů. Tak jak chápu Boženu, nemyslím si, že by měla sklon se příliš zdobit. Přišlo mi, že byla věčná a kladla důraz na věci, které jsou nad každodenní malichernost.

Barevnost je pro Vás důležitá. Jak jste s barvami pracovala?

U Boženy dominují různé tóny modré až po šedou, u ostatních postav jsem se snažila jít do barevného kontrastu. Mnoho postav se v ději vrací, proto jsem se i pro lepší divákovu orientaci snažila u mnohých postav držet jasnou barevnou linii. Třeba matka Rottová měla zelené šaty. Barevnost podvědomě pomáhá identifikovat jednotlivé postavy.

Jak lze jednoduše popsat módu v době života Boženy Němcové?

Koncem 30. let 19. stol., kdy náš příběh začíná, doznívá móda biedermeieru. V 40. a 50. letech se móda mění. Silueta více kopíruje přirozené proporce těla. Ale stále se ideální stav postavy tvaruje pomocí korzetu. Štíhlý pas byl zvýrazněný širokou sukni s bohatými spodnicemi. V 60. letech se šířka sukne zvyrazňuje kovovými obručemi, ale toho se už Božena dotkla jenom okrajově. V druhé polovině devatenáctého století se společnost mění. Více lidí začíná žít ve městě. Móda na to reaguje větší praktičností. Oděv se rozděluje podle účelu na domácí pracovní, denní a večerní.

Přesto to ve srovnání s dnešní dobou až tolik praktické není. Jak dlouho se ženy tehdy oblékaly?

Ve filmu je několik scén, kdy se podíváme pod povrch oděvu. U všech vrstev šatů jsme dbali na to, abychom dodrželi dobovou přesnost. Každá herečka měla na sobě jednoduchou bavlněnou spodní košili s krajkou, na tom korzet, který se velmi komplikovaně obléká. Na to bylo potřeba více lidí. Na korzet přišla spodní sukne, která byla v pozdějším období 19. století silně vyztužená a vícevrstvá. Teprve až na to přišly vrchní šaty. Když k tomu připočteme ještě vysoké šněrovací boty, můžeme říct, že se každá žena oblékala přibližně dvacet minut.

Jak jste uvažovali při tvorbě kostýmů pro představitelky Boženy?

U Boženy je velmi důležité uvědomit si její sociální původ a její sociální začlenění. Vyrůstala v chudé rodině, ale zase ne v chudinské. Její otec byl podkoním na zámku. Božena se cítila, že je něco víc než okolní vesničané. Sice komunikovala s vesnickým prostředím, ale cítila, že patří spíše na zámek. Tak jsme uvažovali i my u tvorby kostýmů, které jsme se snažili vytvořit na pomezí venkovského a služebnického a služkovského. V pozdějším období, kdy se dostává do jiného prostředí prostřednictvím sňatku s Josefem Němcem, stoupá na společenském žebříčku a její oděv se více přibližuje oděvu městskému. Zde jsme uplatnili módní prvky biedermeieru.

Lze pomocí kostýmu nějak popsat její charakter?

Božena měla osvícenecký názor na rovnost mezi lidmi. Jedny své šaty věnovala služce, protože chtěla právě demonstrovat rovnost mezi nimi. Se služkou chodila i na návštěvy do různých měšťanských rodin.

Jak jste pracovali s národním cítěním postav minisérie?

Ano, v příběhu Boženy a Josefa je důležitý národovecký prvek. V roce 1848 byli v Domažlicích a v seriálu můžete vidět Josefa a jeho syny v národním oděvu – čamaře. V rámci silného národoveckého hnutí a povědomí vznikla potřeba mít nějaký jednotný národní oděv. Výtvarníci nevycházeli z folklóru a z krojů, ale chtěli ukázat příslušnost k českému národu. Po potlačení povstání v roce 1948 bylo nošení čamar zakázané a to, že Josef se syny v čamarách vyšli na procházku Domažlicemi, vzbudilo velké pozdvižení.

ARCHITEKT PETR KUNC:

BOŽENA ŽILA VE VELICE CHUDÝCH KULISÁCH, NICMÉNĚ SE NECHOVALA JAKO CHUDÝ ČLOVĚK

Jak se do Vaší práce promítla tehdejší doba?

Jako filmoví architekti musíme sloužit textu: pro mě ten text a doba, do které to bylo posazené, byly zcela určující. Biedermeier je fascinující období. Tedy... když jsem se tedy poprvé dozvěděl, že to je tato doba, tak jsem byl zděšený. Výtvarně mi přišla velice měšťácká s velmi falešnými interiéry.

Co se podle Vás podepsalo na vzniku biedermeieru? A jak jste si k němu Vy sám posléze našel vztah?

Vychází to ze společenské situace, kdy vrstva lidí, kteří nebyli urozeného původu začala napodobovat zámky a aristokratický způsob života. Ale to, co funguje na zámku, nemůže fungovat v měšťanském bytě. Ten rozměr oken, dveří, místností je úplně jiný... Kouzlo doby v tom pak najdete, když jdete do hloubky. V tomto období byl obrovský rozvoj techniky, objevovalo se spoustu nových vynálezů.

Co jste si říkal, když jste poprvé četl scénář?

Když jsem dostal scénář, tak došlo k uvědomění si rozsahu toho projektu. Měli jsme sto devatenáct prostředí, kombinovaných exteriérů a interiérů. Z toho textu pak jasně vyšla atmosféra: velmi temná, vážná, až mysteriózní. Božena žila ve velice chudých kulisách, nicméně se nechovala jako chudý člověk. Tak vzniká určité napětí, které jsme se tam snažili dostat. Občas se mi podařilo prosadit alespoň rekvizitu, nebo obrázek, nebo drobnost kterým jsem chtěl ukázat, že Božena nebyla pouze chudá spisovatelka, ale že to byl člověk, který měl vychování ze zámku a jistý rozhled, který nebyl v tu dobu zcela běžný. Chtěli jsme tedy, aby bylo vidět, že v bytě není pouze bída, ale podtrhnout tu bídu tím, že tam třeba ještě v rohu bude malé zrcadlo ve zlatém rámu. To si mohla odněkud odnést, nebo to mohl být dar, to už si divák musí domyslet.

Byla práce v něčem odlišná od ostatních vašich projektů?

Ano, jednak rozsahem, který dělal již zmíněných sto devatenáct prostředí. A pak musím vypíchnout výpravu, která pod vedením pana Petříka provedla velmi širokou rešerši historických předmětů, nábytku a vybavila ty dekorace skutečně špičkovým zařízením. To odpovídalo nejen době, ale také opotřebení, které jsme potřebovali při společenském sestupu Boženy. Kvůli jejímu postupnému chudnutí jsme potřebovali nábytek, který je už rozvrzaný a záplatovaný. To všechno výprava dodala, když pracovala nejen s Muzeem Boženy Němcové a fundusem, ale také se zámky a rekvizitním skladem ve Vídni, což bylo asi poprvé v historii České televize. Byla tam obrovská pokora vůči tomu textu, všichni totiž víme, že papír snese všechno, ale zrealizovat to tak, aby divák věřil tomu, co vidí, to je úplně jiná písnička.

WEB ČT

Na webu www.ceskatelevize.cz/bozena najdete řadu doplňujících informací. **Dozvíte se více o reálných postavách**, které se ve filmech objeví. Tak například mimo jiné zjistíte, že matka Boženy Němcové byla nevalná hospodyně, že otec bravurně řídil čtyřspřeží a že Magdalena Dobromila Rettigová si více cenila svého literárního než kuchařského umění. **Můžete si projít život Boženy Němcové místo za místem a rok za rokem skrze mapu** shrnující fascinující pouť české spisovatelky. Dočít se můžete třeba o tom, jak se Božena v převleku za selku vypravila do Prahy, aby na vlastní oči spatřila, jak probíhá povstání. **Nahlédnete do zákulisí** natáčení díky vzpomínkám režisérky a hlavní představitelky Boženy, díky architektovi, kostýmní výtvarnici i kostymérům. **Po odvysílání každého dílu se odemknou videorozhovory se scenáristkami a odbornými poradci filmů**, kteří v kontextu konkrétních scén prozradí, jak to bylo ve skutečnosti, a poodhalí výjimečnost doby i lidí, kteří tehdy žili. Věděli jste například, co obnášelo povolání Josefa Němce a jak moc byla Božena Němcová zapálená pro medicínu? V neposlední řadě **budou na webu dostupné i související pořady** pro všechny zvědavé diváky.

SOCIÁLNÍ MÉDIA

Boženě se budou věnovat také sociální sítě České televize. Na Facebooku a Instagramu se diváci mohou těšit na spoustu zajímavého obsahu, ve kterém se dozví víc o atmosféře národního obrození i o samotné Boženě. Fanoušci budou zváni do zákulisí samotného natáčení, představí se jim jednotlivé postavy a herecké obsazení dramatu a poodhalí se jim, jak se žilo v polovině 19. století. Školní znalosti z této doby pomůže osvěžit spousta edukativního obsahu a svoji pozornost si budou moci také otestovat pomocí tématických historických kvízů.

AUDIOKNIHA

Aňa Geislerová září nejen v roli slavné spisovatelky, ale uchvacuje i přesvědčivou a podmanivou četbou autorčiných dopisů

Současně s televizní premiérou minisérie Božena hudební vydavatelství Supraphon vydává audioknihu Božena Němcová korespondence 1844 - 1862. Aňa Geislerová čte autentické spisovatelčiny dopisy, vysvětlující reálie čte Igor Orozovič. O hudební doprovod se postaral Pavel Haas Quartet s fragmenty ze skladby Bedřicha Smetany Z mého života. Vychází 4. ledna, v den po premiéře prvního dílu.

Žena s nevidaným literárním talentem, fascinujícím zjevem a uměním získávat si lidi a naslouchat jim, vstoupila do českého literárního života v jeho viditelném rozkvětu, kolem roku 1844. Mezi vlastence ji přivedl její muž, Josef Němec. Mladá, krásná a chytrá Božena všechny okouzila. Vytvořila si okruh přátel a známých z prostředí české vlastenecké společnosti, tedy adresátů jejích dopisů. Korespondence možná přispěla ke zrodu Němcové-spisovatelky. Měla silnou potřebu psát o tom, co vidí kolem sebe, v soukromých listech vytvářela téměř „reportážní“ pasáže. Po naději z revolučního roku 1848 došlo ke zklamání a totální změně. Bachův režim dopadl těžce na rodinu Němcových, sledovaných státní policií a potýkajících se s bídou a smutkem ze smrti nejstaršího syna.

Ze tří sta zachovaných dopisů byly vybrány ty, které charakterizují jednotlivá období spisovatelčina života. Od naděje a radosti k rozčarování a hořkosti, od zamilovaného nadšení k beznaději.

POPIS HLAVNÍCH POSTAV:

1. DÍL:

BARBORA (BOŽENA) PANKLOVÁ NĚMCOVÁ (ANNA KAMENÍKOVÁ / AÑA GEISLEROVÁ)

Nikdo, kdo s ní přišel do styku, k ní nemohl zaujmout neutrální postoj. Byla středem pozornosti. Dychtivá bytost, která od života chtěla všechno. Nekonvenční. V myšlení, v tvorbě, ve vztazích. Věřila ve svou výjimečnost, vnímala své vlohy, považovala si jich a očekávala, že za ně bude náležitě oceněna. Možná že povolání spisovatelky byl pro ni především způsob, jak se plně projevít a vyniknout.

Barbora Němcová vyjádřila ve svém dopise přání, aby její případný životopisec nic z jejího života nezatajoval. Byla natolik sebevědomá, že jí bylo jedno, co o ní kdo bude soudit? Anebo si byla natolik jistá, že ji nikdo neodsoudí? Byla sebevědomá i sebejistá. Soudcem svého života byla pouze ona sama. Neřídila se konvencemi, příkazy, zákazy ani autoritami. Ostatně žádné autority, které by měla následovat, neuznávala, a veškerá omezení, která by jí stála v cestě, překračovala. Těžké na tom všem bylo, že se odsoudila k tomu, aby vše nesla sama. Obdivuhodné bylo, co všechno unesla. Nikdy pod tou náloží zcela nepadla, vždy v sobě našla sílu náklad života potěžkat a poponést dál.

JOSEF NĚMEC (JAN HÁJEK)

Sám sebe viděl Josef Němec jako praktického, moudrého a uvážlivého muže. Kdyby takovým skutečně byl, nikdy by se neoženil s Barborou Panklovou. A nejen to. Stěží lze najít jiného státního úředníka v uniformě rakouského mocnářství, který by se hrdě hlásil k vlastenectví a nedokázal ustoupit ze svých ideálů za žádnou cenu. Jako vzdělaný syn kloboučníka přerostl poměry, z nichž pocházel. Jako pokrokový muž překročil konvence manželství a učil se respektovat svou ženu jako samostatnou osobnost. Těžko soudit, zda by prožil šťastnější život po boku jiné ženy. Každopádně bychom o něm, nebýt Barbory Němcové, nic nevěděli.

TEREZA PANKLOVÁ (LUCIE ŽÁČKOVÁ)

Matka Barbory se do Ratibořic dostala díky manželově práci. Na rozdíl od většiny tehdejších žen získala stálé zaměstnání – stala se vrchní pradelnou na zámku a vařila pro panské služebnictvo. Hospodyně byla nevalná, s penězi, které jí muž posílal, nikdy nevystačila. Porodila celkem třináct dětí, z nichž pouze šest se dožilo dospělosti. K dětem byla přísná, ale spravedlivá. Zemřela v Zahání, kam se Panklovi přestěhovali s panstvem. Svou dceru Barboru přežila o jeden rok. Poslední dopis, který Barbora Němcová psala před smrtí, byl adresován matce.

Podle pamětníků byla málomluvná, růžolíčí. Měla poněkud tělnatou postavu, pleť „rochličkovitou“ (od neštovic), oblečená vždy „jako z cukru“.

JOHANN PANKEL (VLADIMÍR JAVORSKÝ)

Dolnorakušan Johann Pankel se oženil až půl roku po narození dcery Barbory. Poté povýšil z místa kočího manžela vévodkyně Zaháňské a stal se vrchním štolbou. Měl na starosti koně i stáje, vyučoval jízdu, bravurně řídil čtyřspřeží. Po konci služby ho rodina vévodkyně zaopatřila a po jeho smrti mu nechala zhotovit náhrobní kámen. Barbora svého otce zbožňovala. Opatrovala jeho posmrtnou skicu, kterou nakreslil nejstarší syn Hynek.

Podle pamětníků byl středně vysoký, pobledlý, vždy čerstvě oholený hezký muž, vzpřímený, pořádný, šetrný, přívětivý... Na koni mu to slušelo, ale bičik měl jen pro parádu.

MAGDALENA DOBROMILA RETTIGOVÁ (VERONIKA FREIMANOVÁ)

Česky se naučila až po sňatku se Sudipravem Rettigem. Kromě toho, že pořádala kurzy vaření pro dívky, půjčovala jim také české knihy a vedla společenský salon. Proslulá autorka kuchařek si cenila více svého literárního než kuchařského umění. Psala poezii, písně, divadelní hry. Jejím posledním přáním bylo mít v rakvi polštářek vystlaný svými básněmi. Svoje děti plně podporovala v životech, jaké si vybraly. Kromě dcery Jindřišky měla syna, vzdělaného kněze Josefa Ondřeje Liboslava, který byl uznávaným botanikem a také autorem několika veseloher.

VIKTORKA (LADA JELÍNKOVÁ)

Byla dcerou chalupníka a jmenovala se Židová. Pověst, že se zamilovala do vojáka, otěhotněla, zabila své dítě a zešílela, se zřejmě zakládá na pravdě. Svoje dítě neutupila v řece, jak napsala Barbora Němcová v Babičce, ale shodila do rokle. V roce 1834 porodila druhé dítě, ale to jí zavčas odebrali. Ani blesk jí nezabil, jak se píše v Babičce. Zemřela stářím v šestasedmdesáti letech a pohřbena byla ve společném hrobě v Červeném Kostelci. Barboru Němcovou přežila o šest let.

Podle pamětníků drobná, kulatá v obličejí, nosila kabátek s varhánkami, strakatý šátek na placku – cestou si hvízdala, sprostě nadávala. Podle jiných svědectví měla chlapeckou postavu, hranatou tvář a nakrátko ostříhané vlasy.

KATEŘINA VILEMÍNA ZAHÁŇSKÁ (LINDA RYBOVÁ)

Duchaplná, vzdělaná, krásná, přelétavá, obdivovaná. Byla důvěrnou přítelkyní rakouského kancléře Metternicha a řady dalších vůdčích osobností na začátku 19. století. Zasahovala do evropské politiky. Svou nemanželskou dceru porodila v devatenácti letech. Musela ji odložit k příbuzným a kvůli dceřinu odmítnutí se už nikdy nesetkala. Přestože byla třikrát vdaná a měla mnoho milostných avantýr, dalších vlastních dětí se nedočkala. Celoživotní bolest překonávala péčí o cizí děti, urozené i vesničany.

JAN ALOIS SUDIPRAV RETTIG (VLADISLAV GEORGIEV)

Právník, vlastenec, spisovatel a překladatel z latiny a řečtiny, autor několika divadelních veseloher. Většinu života pracoval jako radní. Litomyšl byla posledním místem jeho působení. Na svou dobu byl velmi pokrokový, své manželce umožňoval literární činnost a měl pro její aktivity pochopení jako málokterý muž své doby. Sám také ilustroval některá vydání prací své ženy. Byl drobné postavy a v Litomyšli se mu přezdívalo „šnuptychlíček“.

JINDŘIŠKA (JETI) RETTIGOVÁ (MAGDALENA KUNTOVÁ)

Dcera Rettigových Jindřiška se stala díky svému krásnému sopránu bavorskou královskou dvorní pěvkyní. Byla nekonvenční a mohla si to dovolit. Se svým platem byla finančně soběstačná. Nikdy se neprovdala a v roce 1840 porodila dceru Karolinu, jejíž otec byl pravděpodobně štyrský guvernér, hrabě Wickenburg. Zemřela ve věku 41 let v Mnichově při epidemii cholery.

ANTON (JAN PLOUHAR)

C. a k. úředník pohraniční stráže Anton byl podřízeným Josefa Němce v Kostelci. Traduje se, že to byl právě on, kdo se znal s Johannem Pankelem a přivedl mu vhodného ženicha pro jeho dceru Barboru. V Antonově pozůstalosti se našel zápis v památníčku od Josefa Němce a mladičké „Betty Pankel“, který pochází z první Barbořiny předsvatební návštěvy v Kostelci.

LIESZLER (BOŘEK JOURA)

Řadový voják tohoto jména skutečně existoval a působil v josefovské pevnosti. Josef Němec s kolegou na pracovní pochůzce kontrolovali podlounníka, voják Lieszler se muže zastal a do úředníků se slovně navážel. Později u výslechu tvrdil, že na něj tasili zbraň. Kvůli incidentu s ním měl Josef Němec v roce 1838 první velký problém, který ohrozil jeho kariéru.

2. DÍL:

VÁCLAV BOLEMÍR NEBESKÝ (JAN NEDBAL)

Romantický básník, následovník K. H. Máchy, přestal záhy po rozchodu s Barborou psát básně. Zběhl i z medicíny – ve Vídni studoval pouhý rok. Bezmála deset let mu trvalo, než si po ztrátě Barbory vybral jinou ženu. Jeho první manželka ale záhy zemřela na cholera. Oženil se ještě jednou, s dcerou pražského kavárníka a revolucionáře Petra Fastra. Nikdy netoužil po velké kariéře. Přestože mohl přednášet dějiny řecké a české literatury, věnoval se psaní do novin, překladům a redaktorské práci. A byl to paradoxně právě on, kdo pomohl Josefu Němcovi třídit písemnosti z pozůstalosti Barbory Němcové.

JOSEF ČEJKA (LUKÁŠ MELNÍK)

Univerzitního profesora, který na lékařské fakultě jako první vyučoval dermatologii, nazývala jeho velká přítelkyně Barbora „bručivým starým mládencem“. Skutečně se nikdy neoženil, zcela se věnoval medicíně a umění. Stihl toho hodně. Pacienty měl v nemocnici, v domácnostech i ve vězení, stal se autorem české hudební terminologie, byl vynikajícím překladatelem ze slovanských jazyků a angličtiny, španělštiny i francouzštiny. Pro českou literaturu objevoval nové talenty včetně Václava Boleslava Nebeského a Barbory Němcové. Té věrně sloužil, dokud ho nepřemohla tuberkulóza. Barboru přežil jen o pár měsíců.

ANTONIE REISSOVÁ (BOHUSLAVA RAJSKÁ) (EVA JOSEFÍKOVÁ)

Patřila k nejkrásnějším, ale také k nejvdělanějším Češkám své doby. Měla přehled, elán i ambice, připravila si cestu ke kariéře a vydala se po ní. Pod vlasteneckým jménem Bohuslava Rajska se stala první českou kvalifikovanou učitelkou a založila první českou školu pro dívky v Praze. Na své úsilí, sny i lásku k básníkovi Samo Hroboňovi pokorně rezignovala sňatkem se stárnoucím Františkem Ladislavem Čelakovským. Vlastenci nazývali její rozhodnutí „národní obětí“, a právem. Nedlouhý zbytek svého života pečovala o zatrpklého tyrana i jeho čtyři děti, stihla mu ještě třikrát porodit, nakazit se od něj tuberkulózou a pohřbít jejich dceru. Zemřela v pouhých pětatřiceti letech. Na rozdíl od manžela upadla v zapomnění.

SAMO HROBOŇ (DANIEL TŮMA)

Múzou slovenského prokletého básníka Samo Hroboň byla zřejmě po celý život Antonie Reissová Čelakovská. V mládí jí neměl coby student s příslibem učitelského místa mnoho co nabídnout kromě lásky a společných ideálů. Nejspíš by jí ale nedokázal zajistit šťastný život ani s finančním zázemím – trpěl schizofrenií. Jeho příklon k mystice a posedlost „skrytou podstatou slov“ ho vedly k osamění. Ve čtyřiasedmdesáti letech, téměř slepý a schopný psát jen levou rukou, pravděpodobně sám život ukončil. Kromě básní po něm zůstal deník s neuvěřitelnými osmi tisíci stranami.

FRANTIŠEK LADISLAV ČELAKOVSKÝ (ONDŘEJ MALÝ)

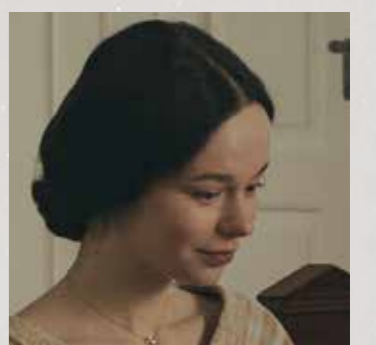
Na jednu stranu byl výjimečně obdivovaným básníkem, uznávaným teoretikem a překladatelem, důstojnou osobností na pražské a vratslavské univerzitě. Na druhou stranu byl despotickým egocentrikem a život s ním bylo peklo. Po ztrátě tvůrčích schopností, pracovních možností v Čechách a smrti první manželky zahořkl. Obrozenec, jenž některé ze svých textů podepisoval Marcián Hromotluk, nebyl pouhým hromotlukem, ale i tyranem. Stejněho muže, který své druhé ženě Antonii Reissové zakazoval kontakty s ostatními, enormně na ni žárlil a psychicky ji deptal, oslavoval v básni Jaroslav Vrchlický: „Buď pocta vzdána vladaři pěvců všech.“

VÁCLAV STAŇEK (MARTIN MYŠIČKA)

Mimořádný charakter lékaře Václava Staňka zapříčinil, že se stal spíše služebníkem národa než budovatelem osobní kariéry. Poskytoval zázemí českým vlastencům, přestože mu mohl policejní zájem o salon Staňkových uškodit. Namísto klidnější praxe praktického lékaře pomáhal při epidemii cholery, léčil na dluh i v době, kdy neměl peněz nazbyt. Dal přednost vysoce nelukrativní práci před nabídkou, kterou by odmítl málokdo: mohl se stát dvorním lékařem srbského knížete a dopřát blahobyt sobě i rodině, ale za důležitější považoval sepsání slovníku českého medicínského názvosloví a první české učebnice anatomie. Navíc by nikdy neodjel od milované ženy Lotty a dětí.

KAROLINA (LOTTY) STAŇKOVÁ (KLÁRA SUCHÁ)

Významnější osobou se stala sestra emancipované Antonie Reissové Čelakovské díky manželství s doktorem Staňkem. Bez něj by patrně zůstala sice inteligentní a vzdělanou, nicméně zcela konvenční ženou 19. století. Získávala větší rozhled díky tomu, že se starala o manželovy hosty, vesměs významné intelektuály. Obdobný osud si ostatně zvolila i třetí dcera Reissovců Johana, provdaná za právníka Josefa Friče. Stejně jako ke Staňkovým i k Fričovým přicházela vlastenecká elita do jejich vyhlášených salonů. Obě sestry ale zůstaly řádnými hospodyněmi a oddanými manželkami bez jakýchkoli vlastních ambicí. Lotty uznávala Barboru Němcovou jako spisovatelku, ale nemohla jí rozumět jako ženě.

KAREL JAROMÍR ERBEN (VLADIMÍR ŠKULTÉTY)

Ve všech oblastech byl spořádaný jako precizní úředník, kterým se ostatně také stal. Vrcholem kariéry vystudovaného právníka a posléze archiváře bylo místo ředitele kanceláří pražských úřadů. Už své první rozhodnutí nebýt proti přání svých rodičů učitelem učinil kvůli zodpovědnému posouzení svých možností. Měl vadu řeči. Ani do manželství se nevrhl bezhlavě, svou první ženu si vzal po téměř desetileté známosti. Stejně tak, jak svědomitě pracoval, přistupoval k tvorbě. Sesbírané pohádky a říkadla zapisoval na rozdíl od Barbory Němcové systematicky a s úzkostlivou přesností. Pečlivě se věnoval i své jediné původní tvorbě, baladám. Mezi napsáním první a vydáním sbírky všech svých neustále zdokonalovaných básní pod názvem Kytice uplynulo skoro dvacet let.

KAREL HAVLÍČEK BOROVSKÝ (VÁCLAV MATĚJOVSKÝ)

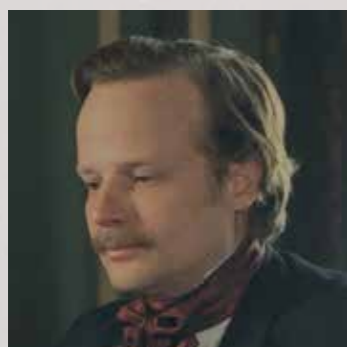
Stejně jako Barbora neuměl Karel Havlíček po studiu na německých školách nijak dokonale česky. A stejně jako Barbora se po příchodu do Prahy neobyčejně rychle vypracoval na brilantního českého literáta. Ve čtyřadvaceti letech už byl nejlivnější českým novinářem a měl nachystaný seznam knih, které napíše. Svůj intelekt a excelentní vyjadřovací schopnosti využíval i při soudních řízeních, při kterých čelil obžalobě kvůli vlasteneckým projevům; obhajoval se sám. Odmítl se „napravit“ za čtyři tisíce zlatých, které mu byly nabídnuty, vlastní svoboda měla v jeho životě nejvyšší hodnotu. Býval nezvladatelným dítětem a nepodařilo se ho zvládnout ani rakousko-uherské moci.

JOSEF KAJETÁN TYL (VÁCLAV JÍLEK)

Účetní císařského vojska Josef Kajetán Tyl nesměl veřejně působit. Přesto uváděl Slovanský ples na Žofíně, nevzdal se herectví a tajně také redigoval týdeník Kwěty české. Dříve než postihu se ve svých čtyřiatřiceti letech našťestí dočkal invalidního důchodu. Ten mu pravděpodobně zařídil otec sester Forchheimových, s nimiž dramatik sdílel společnou domácnost. S jednou se oženil, s druhou zplodil osm dětí. Aby svou rodinu uživil, zkusil psát vlastenec Tyl i oslavné články na císařpána. Nestačilo to. Zemřel na zájezdu s kočovnou divadelní společností na selhání jater. Za rakví mu prý šla Barbora Němcová s prázdnou mísou se lžící a vidličkou na znamení, že zemřel hladu.

JAROSLAV POSPÍŠIL (KRYŠTOF HÁDEK)

Vyhledávaný nakladatel a knihkupec dokázal rozpoznat, jaké zábavné i poučné české knihy se budou dobře prodávat – a řídil se tím. Nikdy proto nežil v bídě a rodinný podnik neustále zveleboval. Byl nejen dobrý obchodník, ale také svědomitý redaktor. Opravoval v rukopisech gramatické chyby, germanismy a stylistiku. Horlivě se pouštěl i do větších úprav. Zdálo se mu například nevhodné, aby literární postava vypila čtyři lahve vína. Takové množství by řádný člověk vypít neměl, a tak musel autor zredukovat počet lahví na dvě. Díky Pospíšilovým schopnostem a nasazení prosperovalo jeho nakladatelství i v 50. letech, kdy řada jiných zkrachovala.

PETR FASTER (MAREK DANIEL)

Vandrák z Domažlicka, který se stal vůdčím revolucionářem v Praze, byl poprvé ztrestán za své vlastenectví už na gymnáziu. Jeho studium předčasně skončilo, když promluvil česky a tzv. „knížku hanby“, kterou dostal jako cejch, roztrhal. Vyučil se mlynářem, ale vandrování po mlýnech ho příliš nezaujalo. V Praze si otevřel káfirnu u Karlova náměstí, která se brzy stala útočištěm vlasteneckých intelektuálů včetně Barbory Němcové. Spolu s nimi se Fastr plný optimismu chystal na revoluci a spolu s nimi pak po revoluci skončil ve zborcených nadějích. Kruh se uzavřel – dožil u své sestry ve mlýně.

3. DÍL:

VILÉM DUŠAN LAMBL (JAN BUDAŘ)

Už jako student medicíny a slovanských jazyků hodně cestoval po jižních slovanských zemích, učil se jazyky, psal cestopisy a články do Havlíčkových novin. Po rozchodu s Barborou Němcovou se naplno pustil do vědeckého bádání. Využíval stipendií na zahraničních univerzitách, sbíral čestné doktorské tituly. Příjmení temperamentního a vtipného lékaře, milovníka večírků, lze nalézt v odborném medicínském názvosloví: Giardia lamblia jsou jednobuněční bičíkovci, které objevil. Lamblióza je dětská střevní choroba, kterou popsal. I jemné výrůstky na srdeční chlopní dlouho nesly pojmenování Lamblovy.

ANNA ROTTOVÁ (DANA MORÁVKOVÁ)

Kvůli neochvějným zásadám své konzervativní, zbožné matky se mohla v dětství a dospívání zabývat pouze domácími pracemi. Občas ji vzdělával alespoň její otec s většími obzory a vstřícnější povahou. Ačkoli byl jeho přístup Anně Rottové bližší, své dcery vychovávala podobně přísně jako matka ji. Zjištění, že tíhnou k literatuře, ji děsilo. Sama přitom byla velkou čtenářkou. Literátů a všech umělců, kteří nepatřili do rodiny, si upřímně vážila. Barboru Němcovou velmi uznávala, ta k ní měla vřelý vztah, dokonce ji oslovovala „mámo“. Jakmile ovšem přebrala Žofii nápadníka, zanevřela na ni.

JOHANA MUŽÁKOVÁ (KAROLINA SVĚTLÁ) (ELIZAVETA MAXIMOVA)

Rodiče jí zakázali chodit do školy, jakmile poznali její literární nadání, aby jí zabránili v rozvoji „neženských vrtochů“. Ačkoli byla vášnivou čtenářkou, směla se věnovat jen šití a hře na piano. Soukromého učitele češtiny dostala až v šestnácti letech. Musel za Johanou a její sestrou Žofií docházet skoro tajně, protože výuku odsuzovali přátelé Rottových. S českou literaturou a vlastenci ji seznámil učitel klavíru Petr Mužák, kterého si později vzala. Po smrti jejich tříměsíční dcery Boženky upadla do depresí, hrozilo jí oslepnutí. Vzpamatovala se při pobytu ve Světlé pod Ještědem, kam se každé léto vracela. Neubránila se platonické lásce s Janem Nerudou. Začala psát, publikovala pod pseudonymem Karolina Světlá. Další děti nikdy neměla.

ŽOFIE ROTTOVÁ (SOFIE PODLIPSKÁ) (BRIGITA CMUNTOVÁ)

Dívka ze zámožné rodiny, která studovala na soukromých školách, prožila spokojené manželství s lékařem Josefem Podlipským, po ovdovění začala působit v mnoha ženských spolcích, psala ne příliš zdařilé knihy a finančně si tak přilepšovala. Vyдалa první životopis a část korespondence Barbory Němcové. Přestože jí tato spisovatelka přebrala první lásku, doktora Lambla, nezanevřela na ni. Zato v ní přetrvávala nedůvěra k Lamblovi. Odmítla ho, když ji po rozchodu s Barborou požádal o ruku. Za Jaroslava Vrchlického, s nímž prožila krátký románek, provdala poté svou mladičkou dceru.

JAN HELCELET

IVAN MITAŠ / DAVID ŠVEHLÍK)... PRO VYSVĚTLENÍ, DAVID ŠVEHLÍK JE DABÉR MITAŠE

Díky členství v utopickém Česko-moravském bratrstvu poznal Barboru, stal se jejím chvilkovým milencem a dlouholetým přítelem. Není divu, že k němu Barbora tíhla. Nejenže byl pohledný sportovec, ale i mezi vzdělanci, rozkročenými přes několik profesních oborů, byl při svých schopnostech, znalostech a se svou činorodostí nepřehlédnutelný. Tohoto magistra porodnictví nelákala lékařská praxe, přednášel raději polní hospodářství na olomoucké akademii, stal se profesorem národního hospodářství na brněnské technice a současně pracoval jako redaktor a publicista v Moravských novinách. Otiskoval Barbořiny pohádky i povídky a v nouzi jí tak pomáhal.

VÁCLAV ŠTULC (MARTIN FINGER)

Jedním z cílů kanovníka, hlasatele slovanské vzájemnosti a klerikálního básníka bylo zachránit strádající Barboru Němcovou. Jedinou smysluplnou pomocí byla podle něj snaha změnit její povahu, myšlení, jednání. Domlouval jí, marně. Nabízel jí k překladům katolické sešity pro dívky, marně. Doporučil jí veřejné pokání, marně. Přesvědčil alespoň zbožnou hraběnku Kounicovou, aby nedala neřestné spisovatelce za věnování Babičky žádnou vyšší finanční částku, protože by ji proflámovala s přáteli. Aspoň tento jeho záměr vyšel, Barbora od hraběnky obdržela jen šest stříbrných lžiček. Obratem se je pokusila vyměnit za jídlo. Poslední kázání, které jí kněz věnoval, bylo nad jejím hrobem. Pár let poté se stal vyšehradským proboštem.

FERDINAND NÁPRSTEK (FERDINAND HALÁNEK) (JIŘÍ MARYŠKO)

Rodinný pivovar provozovali Náprstkovi v domě „U Halánků“, proto se říkalo schopnému, leckdy výstřednímu obchodníkovi Ferdinandovi Halánek. Nestal se tak proslulým jako jeho mladší bratr, cestovatel Vojtěch Náprstek, ale zdaleka nebyl jen pivovarníkem. Jako velitel národní vojenské jednotky se účastnil revoluce v roce 1848, za což byl pak pod policejním dohledem. Přesto se dál směle projevoval jako zapřísáhlý vlastenec, organizoval pohřeb Karla Havlíčka Borovského a podle popisu událostí Barborou Němcovou to byl právě on, kdo položil trnovou korunu na jeho rakev. Miloval české divadlo, díky němu uplatnila Barbora Němcová svůj překlad německé hry Tartuffe. Ve své závěti založil nadaci pro podporu českých her, vložil do ní rovných šest tisíc zlatých.

IGNÁC KIRSCHNER (KAREL HEŘMÁNEK ML.)

V Domažlicích byl skalní přívrženec Rakouska-Uherska podřízeným Josefa Němce. Obdivoval ho za jeho příkladnou „službu vlasti“, ale jeho oddanost se kvůli nekompromisní vlastenecké aktivitě Němce v revoluční době změnila téměř v nenávisť. Tu zúročil Ignác Kirscher, povýšený do hodnosti komisaře finanční stráže, o pár let později, kdy se v souvislosti s pokusem o atentát na následníka trůnu otevřely staré politické kauzy. Pár dní před svou smrtí udal policii svého bývalého nadřízeného za jeho činnost na Domažlicku. Toto udání zničilo Josefu Němcovi kariéru a v souvislosti s tím i život.

VÁCLAV ČENĚK BENDL (JIŘÍ ROSKOT)

Přestože už jako student gymnázia v šestnácti letech redigoval časopis, neodmaturoval. A přestože byl velmi vzdělaný a uměl šest jazyků, nenašel si dlouho žádné stálé povolání. V „lepších“ rodinách měl nevalnou pověst, Barbora Němcová se s ním přátelila a její děti ho zbožňovaly. Učil Barboru rusky a ona mu zato dávala najíst a zašívala mu ponožky. Aby nežil v neustálé chudobě – vydávání básní a prózy ho uživit nemohlo – vystudoval bohosloví a stal se knězem. Ve stejném roce dokončil jako první Čech kompletní překlad Evžena Oněgina. Patronkou jeho veškerých překladů Puškina byla Barbořina dcera Dora.

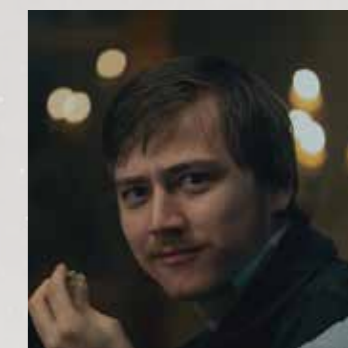
HANUŠ JURENKA (ADAM JOURA)

Sebevědomý chlapec, který s chutí zkritizoval leckterého schopného literáta, aniž se sám pokusil cokoli napsat, mohl po rozpačitém rozchodu s o jedenáct let starší slavnou spisovatelkou Barborou v klidu dostudovat medicínu. Vzápětí odešel do Haliče, do centra epidemie cholery. A tam dospěl. Po návratu se usadil v Březnici, odkud se už nikdy neodstěhoval. Pracoval jako okresní lékař, zasloužil se o vybudování dočasného vojenského lazaretu, oženil se a nakonec se tam stal i starostou. Jeho první dcera, která krátce po narození zemřela, se jmenovala Božena. Druhou dceru pojmenovali manželé Jurenkovi – Božena.

JOSEF VÁCLAV FRIČ (PEPI) (SEBASTIAN JACQUES)

Jako horkokrevný a sebevědomý student z dobré a vlivné rodiny vedl v revolučním roce studentské kolegy na barikády. Byl tak jedním z těch, kdo zmařili veškeré diplomatické snahy Čechů, aby nebyli poraženi. Revolucionářství měl v krvi, i na Slovensku se podílel na organizaci protimaďarského povstání. Za vlastizradu byl odsouzen na osmnáct let, díky amnestii po korunovaci nového císaře byl po pěti letech omilostněn. Po druhém zatčení a propuštění prožil přes dvacet let v mnoha evropských zemích. Barboru Němcovou poznal už jako mladíček, docházela do salonů jeho otce i jeho strýce doktora Staňka. Do své emigrace s ní probíral a upravoval vlastní literární práce a překlady divadelních her. Svou dceru pojmenoval Božena.

ELEONORA KOUNICOVÁ (PETRA LUSTIGOVÁ)

Pro šlechtičnu byla dobročinnost a filantropie posláním a vedla k tomu i své děti. Podporovala mnoho umělců, angažovala se i ve školství a vzdělávání. Přispěla nemalou částkou na dokončování vnitřních úprav Národního divadla. Navštěvovala nejznámější české salony, považovala se za Češku a česky také hovořila. Barbora Němcová podle ní napsala postavu hraběnky (Březenské) v Pohorské vesnici. Eleonora Kounicová není pohřbena v rodinné hrobce, podle svého přání má hrob na Vyšehradském hřbitově „mezi Čechy“.

ANTONÍN AUGUSTA (JIŘÍ PANZNER)

Osudovou ženou se pro nakladatele a knihkupce z Litomyšle stala Barbora Němcová. Nešťastně osudovou. Jeho bohulibý nápad vydat její sebrané spisy přivedl podnikatele na mizinu, protože spisovatelka v době, kdy pro něj měla tvořit a redigovat vlastní rukopisy, už nevládla nic. Po její smrti rozpoutal Josef Němec s Antonínem Augustou boj ohledně finančního vyrovnání a autorských práv. Augustu zcela zruinoval a zničil mu pověst. Nakladatel proto emigroval do Ameriky, a dokonce si změnil příjmení. Krátce nato zemřel.

KAREL NĚMEC (PROKOP ZACH)

Už v době, kdy sbíral zahradnické zkušenosti u příbuzných v Zaháni, mu rodiče vyčítali, že neumí vyjít s penězi – příliš pije a utrácí za tabák. Karel přesto neváhal žádat věčně zadluženou matku o finanční podporu. Později střídal zaměstnání, často zůstal bez platu a tehdy ho živil otec, nechal ho u sebe bydlet a snažil se mu najít práci. I nezdárný potomek se na posledních pět let života usadil, stal se ředitelem významného ovocnářského ústavu v Praze. Z dvojího manželství měl sedm dětí a je pravděpodobným otcem dítěte své švagrové. O tohoto chlapce se postaral Karlův bratr Jaroslav v Rusku.

JAROSLAV NĚMEC (SEBASTIAN VOPĚNKA)

Jaroslav se nestal malířem, jak si přála jeho matka, ale přesto si vybudoval velkou kariéru. Rok po matčině smrti odjel do Ruska a tam zůstal natrvalo. Zpočátku byl učitelem kreslení a rýsování v Oděse, postupně se vypracoval na odborníka v oboru ovocnářství a sadařství, uznávaného nejen v Rusku a evropských zemích, ale také ve Spojených státech a Kanadě. V svém povolání zúročil i výtvarný talent, vytvářel precizní kresby rostlin. Členům rodiny v Čechách leckdy poslal peníze, otec i Dora strávili pár měsíců v Rusku jako jeho hosté. Byl jednou ženatý, ale vlastní děti neměl. Dodnes nese jméno Jaroslava Němce jedna odrůda jablek.

THEODORA (DORA) NĚMCOVÁ (VERONIKA DIVIŠOVÁ)

Velmi se bála chudoby. Cenila si svého povolání učitelky v Jičíně, měla jistotu stálého platu. Jenomže jako učitelka musela zůstat svobodná a bezdětná. Neprovdala se, ovšem matkou se stala. Své těhotenství utajila a syna bez prodlení odevzdala adoptivním rodičům. Zemřel v necelých třech letech na záškrt. Dora skoupila na úvěr v Jičíně pozemky, nechala si postavit drahou vilu. Do obávané chudoby měla čím dál blíže. Kvůli splácení dluhu musela rozprodávat nejen pozemky, ale nakonec i pozůstalost Boženy Němcové, včetně dopisů. Matky, o které do té doby zatvrzele odmítala komukoli poskytovat jakékoli informace.

HYNEK NĚMEC (MIKULÁŠ PROŠEK)

Dost necitlivě dávala Božena Němcová prvorozeného syna po jeho smrti za vzor druhému ze synů Karlovi. Do výtvarně nadaného Hynka vkládala velké naděje, jeho předčasná smrt pro ni byla největší ranou v životě. Smuteční rozloučení s patnáctiletým chlapcem nezůstalo soukromou záležitostí rodiny Němcových. Zúčastnilo se ho šest tříd vyšší reálky, kterou Hynek navštěvoval, včetně celého učitelského sboru. Na pohřeb se spolužáci složili. Policie považovala pietní akci za nemístnou politickou demonstraci Čechů. Sledovala celý její průběh a Hynkovy učitele vyslýkala. Rodině zůstal po synovi pramen vlasů a několik kreseb.

ANOTACE JEDNOTLIVÝCH DÍLŮ:

1. DÍL

Sedmnáctiletá Bára (A. Kameníková) je odbojná, dychtivá a svobodomyšlná dívka. Raději čte, než peče. Navíc přitahuje zájem mužů. Rodiče (L. Žáčková, V. Javorský) už ji nezvládají, a tak se hledá ženich, který by si ji vzal i bez věna. Nejlepší partií je o patnáct let starší úředník pod penzí Josef Němec (J. Hájek). Mladíčká nespoutaná dívka mu uhranula. Josef nenaslouchá ani varování přítele. Bára se sňatku brání, ale proti vůli rodičů nemá šanci. Dvě protichůdné povahy vykračují do společného života. Píše se rok 1837...

2. DÍL

Je rok 1842. Němcovi se právě přistěhovali do Prahy, kde se Josef snaží etablovat jako finanční úředník. Báře je dvacet dva let, je matkou čtyř dětí a po posledním těžkém porodu už nemůže rodit. Před mladou ženou touží po společnosti se rázem otevře nový svět. Osudným je pro ni český ples na Žofíně. Josef ji přivede do společnosti české kulturní elity. Bára svou bezprostředností získává nové přátele a její srdce se nečekaně rozhoří.

3. DÍL

Němcovi ustáli velkou manželskou krizi a život v maloměstských Domažlicích je spojuje. Píše se rok 1847. Josef se stal příkladným uznávaným finančním komisařem a Božena (A. Geislerová) obávanou „zpravodajkou“ z českého venkova do Havlíčkových novin. Oba manželé žijí politikou a nadějí, že císař konečně uzná práva Čechů. Mají stejné cíle, jsou silný pár. Dokud do jejich životů a snů nezasáhne revoluce a nerozmetá je na kusy.

4. DÍL

Píše se rok 1855. Josef je kvůli policejnímu vyšetřování postaven mimo službu a nesmí se vrátit do Prahy. Božena se snaží psaním uživit rodinu. Je spisovatelkou na plný úvazek, žije na dluh a nad svoje možnosti a rozptýlení nachází v bujarých večírcích se studenty. Ve svém životě je stále více nekompromisní, ale nepřestává hledat lásku. Prožívá románek s jedním z mladíků a její chování pohoršuje Prahu.

Božena

scénář:

Hana Włodarczyková, Martina Komárková

režie:

Lenka Wimmerová

kamera:

Richard Řeřicha

architekt:

Petr Kunc

kostýmní výtvarnice:

Katarína Štrbová Bieliková

výkonný producent:

Matěj Stehlík

kreativní producent:

Michal Reitler

hraji:

Aňa Geislerová, Anna Kameníková, Jan Hájek,
Vladimír Javorský, Lucie Žáčková, Jan Plouhar,
Veronika Freimanová, Martin Myšička, Jan Budař, Kryštof Hádek
a další

Kontakt pro média:

Daniel Maršalík
Mob.: +420 606 464 922
daniel.marsalik@ceskatelevize.cz

© Česká televize 2020
www.ceskatelevize.cz